

Kriterij jezične pravilnosti u normativnim priručnicima suvremenoga hrvatskoga standardnog jezika

Dajak, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:736662>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Luka Dajak

**Kriteriji jezične pravilnosti u normativnim priručnicima
suvremenoga hrvatskoga standardnog jezika**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za kroatistiku

Luka Dajak

Matični broj: 0009062937

**Kriteriji jezične pravilnosti u normativnim priručnicima
suvremenoga hrvatskoga standardnog jezika**

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Informatika

Mentor: dr. sc. Mihaela Matešić

Rijeka, 21. rujna 2017.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad s naslovom *Kriteriji jezične pravilnosti u normativnim priručnicima suvremenoga hrvatskoga standardnog jezika* izradio samostalno pod mentorstvom dr.sc. Mihaele Matešić.

U radu sam primijenio metodologiju znanstvenoistraživačkog rada i koristio literaturu koja je navedena na kraju diplomskog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo u diplomskom radu na uobičajen, standardan način, citirao sam i povezao s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student: Luka Dajak

Potpis:

Sadržaj

I.	Uvod.....	1
II.	Metodologija rada	4
III.	Teorijska određenja	7
1.	Osnovne postavke standardnoga jezika.....	7
A.	Standardizacijski procesi	7
B.	Značajke standardnosti.....	13
C.	Odabir vrste pravopisa	17
2.	Međudnos društva i jezika.....	22
A.	Odnos jezične zajednice prema jeziku	22
B.	Važnost održavanja jezika	28
C.	Liberalizacija norme	31
D.	Degradacija jezika putem medija.....	33
3.	Kriteriji jezične pravilnosti.....	35
IV.	Konkretni jezični problemi.....	41
1.	Šesto/šeststo	41
2.	Deklinacija stranih imena i tvorba njihovih pridjeva	46
A.	Prikaz pravopisnih rješenja	46
B.	Analiza	50
V.	Zaključak.....	56
VI.	Sažetak	59
VII.	Ključne riječi	59
VIII.	Popis literature.....	60

I. Uvod

Sadržaj ovoga diplomskog rada dijeli se u dva bloka. U prvom bloku prezentirana su teorijska određenja koja bi trebala poslužiti kao temelj za analizu konkretnih jezičnih problema provedenu u drugome bloku diplomskoga rada. Teorijska određenja uspostavljena su na potpoglavljima: „*Osnovne postavke standardnoga jezika*“, „*Međudnos društva i jezika*“ i „*Kriteriji jezične pravilnosti*“.

Prvo potpoglavlje dodatno se dijeli na poglavlja: „*Standardizacijski procesi*“, „*Značajke standardnosti*“ i „*Odabir vrste pravopisa*“. U opisivanju standardizacijskih procesa geneza standardnoga jezika pokazala se na uopćenoj razini. Tim postupkom prezentirane su osnovne silnice razvoja standardnoga jezika. To poglavlje poslužit će u daljnjim razmatranjima hrvatskoga standardnog jezika kao distinkcija između dijalekata i standarda te kao prikaz osnovnih funkcija standardnoga jezika. Izlaganjem standardizacijskih procesa na općoj razini, nastojalo se prezentirati proces razvoja idioma u standardni jezik. Nadalje, pokušalo se sustavno izložiti značajke koje moraju biti ispunjene kako bi pojedini jezik uopće mogao dobiti status standardnoga jezika. U predstojećim poglavljima znanje o standardnom jeziku produbit će se osnovnim značajkama standardnosti slavenskih jezika, ali i značajkama standardnosti samoga hrvatskog jezika. Usporedba tih značajki proučavatelju ukazuje na specifičnosti hrvatskoga jezika, kao i na njegove sličnosti s ostalim slavenskim jezicima. Postupnim prijelazom sa značajki standardnoga jezika na uopćenoj razini, fokus se postavlja na značajke standardnosti hrvatskoga jezika. Nakon toga se raspravlja o odabiru vrste hrvatskoga pravopisa u daljnjem jezikoslovnom radu. Ta odluka ne utječe na analizu konkretnih jezičnih problema izloženih u drugom bloku diplomskoga rada, ali zaslužuje pažnju u teorijskim određenjima

standardnoga jezika. Poglavlje se dotiče pitanja statusa pravopisa hrvatskoga jezika te propituje optimalan smjer njegova razvoja. Konkretnije rečeno, postavlja se pitanje treba li uspostaviti dosljedni fonološki pravopis prema prijedlogu jezikoslovca Ive Škarića ili treba zadržati spoj fonološkoga i morfonološkoga načela u hrvatskome pravopisanju. Razmatranje uspostavljanja dosljednoga morfonološkoga pravopisa nije se uzimalo u obzir zbog fonološke naravi hrvatskoga jezika.

Drugo potpoglavlje teorijskih određenja, pod naslovom „*Međuodnos društva i jezika*“, dijeli se na poglavlja: „*Odnos jezične zajednice prema jeziku*“, „*Važnost održavanja jezika*“, „*Liberalizacija norme*“ i „*Degradacija jezika putem medija*“. U tim poglavljima pokušao sam temeljito prikazati odnos između jezika i društva. U poglavlju „*Odnos jezične zajednice prema jeziku*“ opisuje se privrženost jezične zajednice dijalektima te problematizira njihov negativan stav prema normi standardnoga jezika. Nadalje obrazlaže pojavu stvaralačkih činova jezične zajednice te pokušava iznaći prikladnu reakciju na novotvorenice. Isto tako problematizira se površno preuzimanje internacionalizama predlažući aktivnije pronalaženje hrvatskih ekvivalenata za strane pojmove. Razlaganje o povezanosti razvoja jezika s razvojem kulture dobar je uvod u sljedeće poglavlje, koje svoj fokus postavlja na pronalaženje argumenata za očuvanje hrvatskoga jezika. Poglavlje „*Važnost održavanja jezika*“ izlaže opasnosti s kojima se jezik susreće u ugnjetavajućim političkim sustavima. To poglavlje, za razliku od prethodnoga koje stavlja naglasak na odnos između jezične zajednice i njezina standardnog jezika, pokušava rasvijetliti negativne utjecaje na jezik u globalnom spektru. Svođenje važnosti jezika jedino na njegovu komunikacijsku razinu percipiram kao problem pa njegovanje jezika pokušavam opravdati uvodeći umjetničku, kulturnu i zaštitnu razinu jezika. Poglavlje „*Liberalizacija norme*“ fokus stavlja na problematiku definiranja inovacije i pogreške u okolnostima ekstremne političke korektnosti.

Nakon toga kratkog prikaza poglavljem „*Degradacija jezika putem medija*“ pokušava se pokazati koliko štete u jeziku stvara nedostatak kompetentne jezične politike u nadiranjima velikoga broja interacionalizama.

Nakon izlaganja osnovnih postavki standardnoga jezika i opisivanju međuodnosa jezika i društva, u teorijskom određenju preostaje samo izlaganje kriterija pravilnosti po kojima se treba rješavati konkretne jezične probleme, uzevši, naravno, u obzir i sadržaj prezentiran u prethodnim poglavljima. Kriteriji jezične pravilnosti skup su jezičnih načela i pravila autora Ive Pranjkovića i Ivana Esiha.

Naposljetku se, nakon postavljanja teorijskih određenja, okušavam u rješavanju konkretnih jezičnih problema. Najprije analiziram spor između dviju pravopisnih putanja o pisanju broja *šest stotina*. U toj analizi izlažem pravila i zaključke pravopisa, jezičnih savjetnika i gramatika, ali, isto tako, pokušavam svojim razmišljanjima pridonijeti raspravi. Nakon toga fokus postavljam na deklinaciju stranih imena i tvorbu njihovih pridjeva. Ponovno izlažem navode etabliranih autora o toj temi pa pokušavam iznaći najbolje rješenje pri radu sa stranim imenima.

II. Metodologija rada

Analizirajući konkretne jezične probleme, činilo mi se važno temeljito odrediti kriterije jezične pravilnosti. Nema smisla pokušavati riješiti problem ako ne postoji skladan sustav metoda kojima se to pokušava postići. Jezični problemi kojima sam se bavio naveli su me na razmišljanje o specifičnoj naravi jezikoslovne struke čije metode, istraživanja i teoretiziranja tek u spoju s djelovanjem jezične zajednice služe kao konkretan pomak u razvoju jezika. Zbog toga sam obrađivanje društvenoga aspekta jezika definirao kao jednako važan element uspostavljanja kriterija jezične pravilnosti kao i proučavanje njegovih unutarnjih zakonitosti. Za normativnu praksu odlučio sam najprije prikazati osnovne silnice standardizacije jezika pa nakon toga izložiti značajke njegove standardnosti. Pri proučavanju poglavlja ovoga diplomskog rada, može se pomisliti da su previše tematski udaljena. Zbog toga moram pojasniti samu motivaciju za sastavljanje sadržaja diplomskoga rada u trenutnom obliku. Teorijski je dio povezan s obrađivanim konkretnim problemima jer je zamišljen kao temelj za obrađivanje svih konkretnih jezičnih problema. Zato sadržava i teme koje nisu, nužno, neposredno vezane za obrađivane probleme.

Prvi dio diplomskoga rada, kako je već spomenuto, izlaže osnovne značajke standardizacije i standardnosti. Pritom se o standardizaciji govori na uopćenoj razini, a značajke standardnosti izlažu se najprije za sve slavenske jezike pa konkretno za hrvatski jezik. U tim teorijskim određenjima normativac može uočiti osnovne uvjete koje idiom mora zadovoljiti kako bi postao standard, funkcije standardnoga jezika i samu njegovu narav. Budući da se jezikoslovna sporenja često vode u području pravopisa, činilo mi se korisno, prije početka uvođenja ikakvih normativnih intervencija, porazmisliti u kojem smjeru bi pravopis trebalo razvijati. Pritom sam pokušao domisliti je li bolje uspostaviti dosljedni fonološki pravopis ili samo kvalitetno opisivati i kontrolirati inačicu s

fonološko-morfonološkim načelom. Nakon toga sam pokušao temeljito prikazati društveni aspekt jezika. U poglavljima „*Odnos jezične zajednice prema jeziku*“ i „*Važnost održavanja jezika*“ progovorio sam o međuodnosu jezika i društva na uopćenoj razini, ali sam se osvrtao i na stanje u Hrvatskoj. U tom dijelu diplomskoga rada nisam prilagao stručna razmatranja problema, nego sam pokušao vlastitim znanjem i logikom rasvijetliti specifičan odnos jezika i njegove jezične zajednice. U tekstu su, naravno, posebno navedeni autori čije su misli priložene. Dok su dva navedena poglavlja trebala poslužiti kao vremenski neodređen prikaz jezika, sljedeća poglavlja trebala su prikazati aktualna društvena djelovanja koja imaju velik utjecaj na jezik. U poglavlju „*Liberalizacija norme*“ pokazuje se utjecaj političke korektnosti na promjenu definicije pogreške koja gubi oštre obrise pa vrlo lako može postati inovacija. Poglavlje „*Degradacija jezika putem medija*“ veže se za upozorenja o potrebi njegovanja jezika. Konkretnije rečeno, veže se na dijelove teksta koji ističu važnost stvaranja hrvatskih ekvivalenata za strane pojmove jer pokazuje kako globalizacijske mijene, brzina prijenosa informacija i nemar prema jeziku utječu na njegov razvoj.

Nakon postavljanja osnovnih značajki standardnoga jezika i opisivanja međuodnosa jezika i društva, izlaže se kriterije jezične pravilnosti. U tom dijelu teksta prenosim jezična načela i pravila Ive Pranjkovića i Ivana Esiha, bez dodavanja vlastitih kriterija jezične pravilnosti. Mislim da su u njihovim postavkama navedene sve ključne komponente koje treba imati na umu baveći se normom na konkretnim jezičnim problemima. Kriteriji jezične pravilnosti uzimaju u obzir i društveni aspekt jezika i njegove unutarnje zakonitosti pa na prikladan način zaokružuju teorijska određenja i uvode normativca u bavljenje jezičnim problemima. U nastavku teksta obrađena su dva jezična problema imajući na umu sve postavke izložene u teorijskome dijelu diplomskoga rada. Najprije sam analizirao zapisivanje broja *šest stotina* inačicama *šesto* i *šeststo* te

pokušao naći optimalno rješenje. Za taj jezični problem proučavao sam pravopise, gramatike i jezične savjetnike. Najprije sam izložio razmišljanja etabliranih autora pa priložio vlastita razmišljanja o problemu. Na jednak način analizirao sam deklinaciju stranih imena i tvorbu njihovih pridjeva, ali sam istraživanje ograničio na pravopise. Za oba jezična problema pokušao sam naći optimalna rješenja, no, u isto vrijeme, prezentirati svoju viziju pravilnoga normativnog razmatranja konkretnoga jezičnog problema. Teorijski dio ovoga rada bio mi je temelj i polazište za analizu konkretnih jezičnih problema.

III. Teorijska određenja

O kriterijima jezične pravilnosti moglo se često čitati u stručnoj literaturi. Neki su se jezikoslovci usredotočili na kriterije za pojedinačne jezične kategorije, dok su drugi pokušali uspostaviti sustavne kriterije, odnosno, osnovu jezične pravilnosti za cijeli standardni jezik. Načela standardizacije i standardnosti usko su vezana za kriterije jezične pravilnosti, pa u nastavku također treba izložiti njihove obrise. Nakon toga slijedi odabir vrste pravopisa kao važan preduvjet prije ulaska u konkretne pravopisne polemike.

Netom prije postavljanja kriterija jezične pravilnosti, pokušat će se sustavno izložiti međudnos društva i jezika u cijelom svom spektru.

1. Osnovne postavke standardnoga jezika

A. Standardizacijski procesi

„Ključne su komponente koje čine *frame of reference* proučavanja jezične standardizacije prema Garvinu & Mathiot (1970) ove tri: 1. strukturalna obilježja, 2. funkcije standardnog jezika i 3. stavovi spram standardnog jezika“ (Mićanović, 2006, 19). Pri definiranju standardizacije potrebno je objasniti sljedeće pojmove: elastična stabilnost i intelektualizacija. Elastična stabilnost svoju narav poprima pod dinamičnim odnosom između kodifikacije i norme. Standardni jezik najčešće se formira putem kodifikacije, unutar koje se određuje opseg i smjer stabilnosti jezika. Norma stabilnu strukturu stvorenu pod procedurom kodifikacije dovodi u elastično stanje osluškujući običaje i aspiracije jezične zajednice te propisujući rješenja pri razgraničavanju stručnih mišljenja vezanih za konkretni jezični problem (Mićanović, 2006, 19). Ljudevit Jonke istaknuo je važnost suradnje filologa i književnika u održavanju načela elastične stabilnosti. Filolozi koji se bave standardologijom trebali bi koristiti

svoja istraživanja i znanje kako bi jezičnoj zajednici sugerirali najbolja jezična rješenja. Poseban utjecaj na sam jezik imaju književnici, koji aktivnije od ostalih članova jezične zajednice rade na njegovoj modifikaciji. Nadalje, u izgradnji hrvatskoga jezika književnost je često poslužila kao uzor za pravilan standardni jezik. Takva jezična politika vodila se pod krilaticom „Piši kako dobri pisci pišu“. Književnici su, istovremeno, potvrda norme i poticaj za njezinu modifikaciju. Suviše propisivanja i zapovijedanja pobudit će u književnicima bunt jer će im se ograničavati sloboda. Druga krajnost, potpuno prepuštanje jezika volji pisaca, može dovesti jezik do anarhije. Pogledamo li odnos pisaca prema filolozima, uvidjet ćemo kako je umjerenost opet poželjna. Ako pisci suviše podliježu filolozima, njihov jezik, time i jezik općenito, neće imati dovoljno slobode za ostvarivanje elastičnosti u načelu elastične stabilnosti. S druge strane, posvemašnje odbijanje normativnih pravila, mogla bi njihov izričaj dovesti do nerazumljivosti među ljudima čijim su umovima odaslana književna djela.

Intelektualizacija je usmjerena prema jačanju intelektualne komponente pojmova pa se njome u jezik uvode prilagodbe kako bi jezični izrazi postali određeni, strogi i apstraktni, što omogućuje izražavanje misli u svojoj njezinoj kompleksnosti (Mićanović, 2006, str. 19-20).

„Prema Garvinu & Mathiot (1970), odnosno Garvinu (1993), funkcije su standardnog jezika: funkcija ujedinjavanja (standard kao povezanost nasuprot dijalektalnoj raznolikosti), funkcija odvajanja (afirmiranje zasebnog identiteta spram drugih), funkcija prestiža (prestiž uživaju zajednice koje imaju standardni jezik i pojedinci koji su njime ovladali), funkcija sudjelovanja (omogućuje zajednici korištenje vlastitog jezika s ciljem participiranja u modernom svijetu) i funkcija normativne orijentacije (standard služi kao orijentir u pitanjima jezične korektnosti)“ (Mićanović, 2006, 20).

Za Haugena idealni su ciljevi standardnoga jezika minimalno variranje forme (kodifikacija) i maksimalno variranje funkcija (elaboracija). U Haugenovoj shemi razvoja standarda kodifikacija i elaboracija silnice su vezane za jezik. Za prelazak dijalekta u standardni jezik važne su i procedure vezane za društvo – selekcija i prihvaćanje. Selekcija se, kao proces unutar standardizacije, odnosi na odabir jezičnoga varijeteta najprikladnijega za nadogradnju u standardni jezik. Prihvaćanje je pojam koji označava prihvaćenost standardnoga jezika u jezičnoj zajednici. Četiri navedena aspekta temelj su rasprave o standardizaciji (Mićanović, 2006, 22-23). Polemike o definiciji standardizacije jezika vođene su u odnosu na jezično planiranje. Postavlja se pitanje je li standardizacija dio jezičnoga planiranja ili su to zapravo istovjetni pojmovi. Pri definiranju jezičnoga planiranja izgradnja jezika dijeli se na definiranje statusa i korpusa jezika. Svi se slažu da se standardizacija odnosi na izgradnju korpusa jezika, ali postavlja se pitanje je li standardizacija vezana i za izgradnju statusa jezika. Jezikoslovci će pri određivanju statusa jezika utjecati na odluku o transformaciji pojedinoga dijalekta u standard. Taj proces uzimat će u obzir rezultate dubinske analize značajki jezika, pa se čini neodrživom izjava da standardizacija veže svoje procese samo za izgradnju korpusa ostavljajući određivanje statusa jezika izvan svoje domene (Mićanović, 2006, 23-29). U sklopu ovoga diplomskog rada dostatno je ukazati na navedenu polemiku. Nije ju potrebno dodatno produbljivati.

Postavlja se još pitanje treba li govoriti o standardnom jeziku ili varijetetu. Jezik je širi pojam od varijeteta. Standardni varijetet označava pojedinačni standardizirani varijetet, a standardni jezik definiran je kao jezik koji sadrži barem jedan standardni varijetet (Mićanović, 2006, 92-93). „Bitnim se obilježjem standardnog jezika i istodobno glavnim motivima i činiocima njegova oblikovanja mogu smatrati ova dva 'funkcionalna momenta': a) instrument je nadregionalne komunikacije čime se razlikuje od lokalnih i

regionalnih varijeteta; b) komunikacijsko je sredstvo za više kulturne i civilizacijske potrebe, a na osnovi ovoga obilježja povlače se '(meke) granice između standardnoga i razgovornog jezika' “ (Mićanović, 2006, 93).

Ammon promoviranje standardnoga varijeteta svodi na četiri silnice: kodifikator, modelski govornik/pisac, autoriteti za normu i jezični eksperti. Kodifikatori se pri svom radu usmjeravaju prema modelskim govornicima/piscima, ali jezični se modeli, isto tako, prilagođavaju promjenama koje kodifikatori unose u jezik. Autoriteti za normu (npr. učitelji) ugledaju se na modelske govornike/pisce, ali i utječu na njihovo ponašanje. Jezični eksperti mogu za potvrdu svojih teorija upućivati na autoritet za normu, koji se u svojem radu nekad poziva na jezične eksperte. Međusobna komunikacija tih četiriju skupina ljudi trebala bi razgraničiti standard od nestandardnih varijeteta. Međutim ona uspijeva samo ukazati na glavne silnice pretvaranja nestandarda u standard i na narav standardnojezičnosti (Mićanović, 2006, 98).

Kako bismo nastavili s postavljanjem podloge za raspravu o kriterijima jezične pravilnosti, pozabavit ćemo se pojmovima organski i neorganski idiom. U tome je velik doprinos dao Dalibor Brozović, stoga u nastavku teksta navodim njegove postavke.

Potrebno je ponajprije upozoriti na razliku između organskih i neorganskih idioma. Organski idiomi specifični su po tome što su se razvili unutar konkretne etničke zajednice te obnašaju samo njezine komunikacijske i ekspresivne potrebe. „Na višim razvojnim stupnjevima pojavljuju se autonomne civilizacione nadgradnje, koje više nemaju nužno definiran etnički karakter, pa se pojavljuje i potreba za idiomima koji će biti jezični instrumenti tih nadgradnji“ (Brozović, 1970, 11). U neorganske idiome ubrajamo svaki standardni jezik, ali i hijerarhijski niže fenomene koji spadaju po naravi u istu kategoriju (npr. razgovorni jezik, interdijalekt, žargon itd.) (Brozović, 1970, 12). Unutar organskih i neorganskih idioma postoji podjela na konkretne i apstraktne

idiome. Konkretni idiomi su isključivo mjesni govor i standardni jezik. „Samo takvi idiomi imaju jasno definiran inventar svoje supstancije i jasno definiranu strukturu – tako da u načelu može dati određen odgovor za bilo koji element supstancije i strukture ako se postavi pitanje da li ulazi u normu ili ostaje izvan nje“ (Brozović, 1970, 12). Pregledavajući neorganske idiome, može se primijetiti da su visina ranga i konkretnost proporcionalni. Netom objašnjenom pojmu konkretnosti treba priložiti tumačenje pojma ranga. Rang se određuje prema količini funkcija za koje se pojedini jezik može koristiti, kvaliteti njegove supstancije i strukture te prema karakteru određene jezične zajednice. Standardni jezik ima najviši rang, a, istovremeno, je i najkonkretniji. Ispod njega se nalaze razgovorni jezik i interdijalekt. Organski idiomi imaju drugačiju dinamiku. Kod njih je visina ranga obrnuto proporcionalna konkretnosti. Mjesni govor jedini je konkretan među organskim idiomima, a najnižega je ranga. Svaki drugi organski idiom višega ranga apstraktnije je naravi (Brozović, 1970, 12-14).

Zanimljiva je sljedeća opaska Dalibora Brozovića o statusu standardnoga jezika: „...za odluku ima li koji idiom karakter standardnog jezika neće uopće biti relevantni podaci o njegovoj supstanciji i strukturi, nego samo ova tri faktora: 1) njegova priroda kao komunikacionog i ekspresionog instrumenta određene civilizacije, 2) njegove funkcionalne kvalitete kao takva instrumenta i, konačno, 3) karakter same civilizacije o kojoj se radi“ (Brozović, 1970, 28). Stavimo li to u odnos s komponentama standardizacije koju je Mićanović naveo prema Garvinu & Mathiot (1970), uočiti ćemo razliku u temeljnim značajkama standardnoga jezika. I Brozović i navedeni autori postavili su funkcije jezika kao jednu točku u navođenju temeljnih značajki standardnoga jezika. Nadalje, „stavovi spram standardnog jezika“ usko su vezani s točkom „karakter same civilizacije o kojoj se radi“ iako postoje razlike. Stavovi spram standardnog jezika proizlaze iz karaktera nacije, no samo su jedan njegov dio. Karakter nacije obuhvaća ideologiju, umjetnost, znanost, obrazovanost i slične

komponente nacije. Posljednu točku Garvina & Mathiot (1970), „strukturalna obilježja“, Brozović izbacuje iz komponenata standardizacije i uvodi točku: „njegova priroda kao komunikacionog i ekspresionog instrumenta određene civilizacije“. Sadržaj te točke Mićanović izražava kad određuje komponente koje neki varijetet transformiraju u standardni jezik sljedećim, već navedenim, dvjema točkama: a) instrument je nadregionalne komunikacije čime se razlikuje od lokalnih i regionalnih varijeteta; b) komunikacijsko je sredstvo za više kulturne i civilizacijske potrebe (Mićanović, 2006, 93).

Treba svakako reći da je standardni jezik autonoman vid jezika koji je funkcionalno polivalentan, uvijek normiran te spaja određenu jezičnu skupinu s internacionalnom civilizacijom (Brozović, 1970, 28).

B. Značajke standardnosti

„Jezična standardizacija kao proces, kada krene, ima svoje vlastite silnice, vlastitu dinamiku i logiku koja iz nje proizlazi, pa se, jer u tome nadilazi svaku pojedinačnu volju i shvaćanje, u svojim posljedicama podvrgava tek više ili manje, a nikada potpuno, načelima na kojima se temeljio njezin program. Načela standardnosti stoga nikada nisu ista kao načela standardizacije“ (Katičić 1999 [1995-96], 296).

- Značajke standardnosti slavenskih jezika (Brozović, 1970)

- a) Glavne značajke standardnosti su autonomija i elastična stabilnost. Što je autonomija pojedinoga jezika veća to je veća njegova stabilnost. Povećanjem stabilnosti smanjuje se elastičnost jezika. Veliku autonomiju imaju jezici koji su se razvijali bez svjesnih intervencija u narav samoga jezika.
- b) U svakom većem standardnom jeziku mogu se pronaći definirane jezične zone koje koriste različite dublete.
- c) U nekim standardnim jezicima pojavljuje se supstandard koji s njime koegzistira i pretendira na titulu općenacionalnoga jezika (npr. češki jezik).
- d) Nakon što standardni jezici uspostave svoju supstanciju i strukturu, njihov razvoj teče u kontinuiranoj evoluciji. Ponekad se dogodi prekid u razvoju pa se jezik mora obnavljati od pretrpljenih teškoća. Supstancija i struktura standardnoga jezika oblikuju homogen sustav ili kontaminaciju različitih elemenata.
- e) U predstandardnom razdoblju nekih slavenskih jezika folklorna je književnost poslužila kao materijalna osnovica standardnoga jezika, ali se nije mogla održati kao materijal za standardni jezik.

- f) Sličnu ulogu u nekim slavenskim jezicima na sebe je preuzeo kulturni dijalekt, koji je poslužio kao prijelaz između dijalekta i standardnoga jezika (Brozović, 1970, 43-46).
- g) „Većina slavenskih jezika vrši sve polivalentne funkcije općenacionalnog jezičnog instrumenta internacionalne civilizacije“ (Brozović, 1970, 46).
- h) Jedna nacija najčešće posjeduje jedan standardni jezik. Međutim postoje i nacije koje koriste više standardnih jezika. Nadalje, nekad više nacija koristi jedan standardni jezik.
- i) Većinski dio slavenskih jezika za svoju supstanciju koristi vlastite jezične elemente, ali neki jezici već u svojoj osnovici sadržavaju komponente slavenskih jezika stranih njihovu dijasistemu (npr. ruski elementi u bugarskome jeziku).
- j) Pri ojačavanju supstancije standardnoga jezika svi su slavenski jezici crpili elemente razvijenih slavenskih jezika (npr. ruski, češki, poljski).
- k) U slavenskim jezicima provodi se svjesno i nesvjesno nadograđivanje supstancije jednostranim protokom elemenata među jezicima (jedan jezik preuzima elemente drugoga).
- l) Postoje velike razlike u toleranciji prema umjetnim kalkovima unutar slavenskih jezika.
- m) Svaki je standardni jezik donekle puristički nastrojen, ali se time ne misli na uobičajenu koncepciju purizma zasnovanu na nekritičkim, agresivnim jezičnim intervencijama i apriornim poimanjima poželjnih elemenata za određeni jezik.
- n) Izgled pojedinoga standardnog jezika ovisi o naravi civilizacije čiji je on dio (Brozović, 1970, 46-50).

- Značajke standardnosti hrvatskoga jezika

- a) Norma određuje što je stilski neutralno u standardnom jeziku. Ona ne određuje koje će riječi biti dio jezika, već koje će se koristiti kao stilski neobilježene ako ne postoji razlog da se iskoriste njihovi stilski neobilježeni parnjaci. To načelo norme ne vrijedi samo za hrvatski jezik, već i za sve ostale jezike (Katičić 1999 [1995-96], 297).
- b) „Novoštokavska osnovica hrvatskoga standardnog jezika samo je načelno određena i ne odnosi se ni na koji konkretni novoštokavski organski sustav“ (Katičić 1999 [1995-96], 298). Ne postoji naselje u kojem se govori jezikom koji je u svemu pogodan za dobivanje statusa standardnoga jezika. Zbog toga svaki član jezične zajednice mora učiti standardni jezik (Katičić 1999 [1995-96], 298-299).
- c) Dijalektalna osnovica standardnoga jezika ne može u svemu uvijek biti mjerodavna. Postoje elementi standardnoga jezika koji nisu dio njegove dijalektne osnovice.
- d) Za hrvatski jezični standard iz novoštokavštine uzimaju se najprozirnija rješenja.
- e) „Prema karakterističnom stanju u novoštokavskim govorima i u hrvatskom standardnom jeziku izjednačeni su nastavci u dativu, lokativu i instrumentalu množine“ (Katičić 1999 [1995-96], 299). Isto tako treba pripaziti na stare nastavke u tim padežima, koji se ne smiju izgati iz hrvatskoga jezika, već unositi kao stilski obilježene formacije kad za to postoji potreba. Kako bi se navedenu starinu održavalo na životu, potrebno je izdavati djela hrvatske književnosti devetnaestoga stoljeća u izvornom obliku (Katičić 1999 [1995-96], 299).
- f) Pazeći na tekovine organske novoštokavštine pazi se na distinkciju između određenih i neodređenih pridjeva. Nadalje, jezične značajke tretirane s marom su: uporaba bezličnih konstrukcija s nominativom subjekta, razlikovanje živoga od neživoga u akuzativu jednine zamjeničke deklinacije u muškome rodu i razlikovanje srednjega od muškoga roda.

g) Riječi novoštokavskih govora najčešće se percipiraju kao neutralne, no postoje i iznimke. Ponekad će stilski obilježene riječi putovati do neutralnosti pa pronaći stabilan položaj u standardnome jeziku. Ako se govori o rječniku standardnoga jezika, treba razlikovati sljedeće kategorije: službeno nazivlje, stručno i znanstveno nazivlje i rječnik koji se odnosi na apstraktne pojmove i odnose. Službeno nazivlje podliježe strogim propisima. Rječnik se u svojoj mnogoslojnosti nadograđuje sa slobodom potrebnom za izgradnju stručnoga i znanstvenog nazivlja. Tuđice treba prevoditi i prilagođavati hrvatskome jeziku. Hrvatske riječi trebaju dobiti prednost pred stranim riječima kad god njihovo korištenje nije nametnuto i ne stvara poteškoću u razumijevanju pojmova (Katičić 1999 [1995-96], 305).

Velik prostor u normi zauzima pravopisna norma. Pravopisi mogu biti u velikoj mjeri nezavisni od jezičnoga ustrojstva ili mu mogu biti podvrgnuti. Hrvatski je pravopis u podvrgnutom položaju naspram hrvatskoga jezika. Nesigurnost postoji oko vrste pravopisa koju bi trebalo prihvatiti u propisivanju jezičnih pravila. Slavenskim jezicima prikladniji je morfonološki pravopis, no hrvatski je jezik, zbog prozirnosti njegova glasovna ustrojstva, pogodan i za uspostavljanje fonološkoga pravopisa. Hrvatskom jeziku niti morfonološki, niti fonološki pravopis ne odgovaraju sasvim. Međutim postoji konsenzus u kroatističkoj struci da mu je prikladniji fonološki pravopis. „Sama načela standardnosti hrvatskoga jezika postavljaju dakle zadatak da se određuje opseg primjene fonološkoga i opseg primjene morfonološkoga načela u pravopisu“ (Katičić 1999 [1995-96], 306).

C. Odabir vrste pravopisa

Prije određivanja jezične pravilnosti, htio bih ustanoviti osnovno načelo pravopisa hrvatkoga jezika. Rasprava o optimalnoj vrsti pravopisa uzima u obzir fonološko i morfonološko načelo. U fonološkom načinu pisanja zapis glasnika odražava provedene glasovne promjene hrvatskoga jezika. S druge strane, u morfonološkom načinu pisanja alomorfi se preinačuju u morfe izvornoga oblika jer se uzima u obzir tvorba riječi. Zato će, primjerice, u tom načelu pisanja *gozba* postati *gostba* (Škarić, 2001, 10). Ivo Škarić zauzeo se za uspostavljanje dosljedno provedenoga fonološkog pravopisa hrvatskoga standardnog jezika.

„U obveznim asimilacijama izgovor je glasnika nametnut suizgovornim pravilima, dok fonemi nemaju takvih ograničenja, pa je moguće i razilaženje fonema od glasničkog ostvarenja“ (Škarić, 2001, 17).¹ Izgovorna pravila poznaju i govornik i slušač te ih koriste za kodiranje i dekodiranje fonema (Škarić, 2001, 17).

Asimilacijska pravila glavni su uzrok polemike o odabiru vrste pravopisa pa ću ih u nastavku navesti, a komentirati ako se pojavi potreba za time:

- a) međusamoglasnički *j*
- b) izjednačavanje u zvučnosti
- c) izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika
- d) neizgovaranje [t] i [d] ispred poluzatvornika
- e) neizgovaranje [t] i [d] u skupinama /st/, /št/, /zd/ i /žd/
- f) izgovaranje /n/ kao [m] ispred [p] ili [b]
- g) palatalizacija *s, z, c* ispred *š, ž, č, đ*
- h) sliven izgovor dvaju fonema

¹ Ivo Škarić u citiranom se tekstu egzemplarno koristi dosljednim fonološkim pravopisom što je u ovome diplomskom radu promijenjeno u skladu s fonološko-morfonološkim pravopisima koji su u uporabi.

- i) izgovaranje posebnih alofona
- j) izgovaranje nefonemskih glasnika (Škarić, 2001, 17-26).

Fonemi i glasnici uspostavljaju šest različitih odnosa:

- 1) fonem se u neutralnom glasničkom okruženju s malom redundancijom ostvaruje kao glasnik u svojem tipičnom ostvarenju
- 2) fonem se transformira u alofon kad ga glasnički okoliš natjera na promjenu u glasnik koji nije istovjetan nijednom drugom glasniku te nema svojega fonemskog parnjaka (npr. ostvaraj fonema /n/ u svojem nazalnom obliku u riječi [straŋka])
- 3) ponekad će glasnički okoliš biti takav da će pokrenuti transformaciju glasnika u tipični, već postojeći, glasnik nekog drugog fonema. U tom se slučaju rekonstrukcija provodi preko redundancije (npr. /z/ u [iskuće])
- 4) fonem se ne izražava glasnikom ako glasnički okoliš zahtijeva provedbu asimilacijskih pravila čiji će rezultat biti neoglašavanje fonema, a redundancija je dovoljno snažna da se određeni fonem može pretpostaviti čak i kad nije nije ostvaren u izgovoru (npr. /d/ u izrazu [kotebe] što predstavlja riječi /kod//tebe/)
- 5) dva se fonema mogu izgovoriti sliveno kao jedan glasnik (ts i ds kao [c], n-j kao [nj], l-j kao [lj]). Takav se ostvaraj tolerira, ali nije preporučljiv.
- 6) postoje glasnici koji nisu ostvaraj nekoga fonema, već imaju samo prozodijsku ulogu (Škarić, 2001, 26-27).

Za odabir vrste pravopisa hrvatskoga standardnog jezika veoma je zanimljiv Škarićev prijedlog dosljednoga fonološkog pravopisa. Škarić ga uspostavlja na temelju sljedećih svojih postavki:

- U općem hrvatskom jeziku postoji 29 fonema. Parnjaci *č* i *ć* te *dž* i *đ* defonologizacijom fonema svedeni su na dva grafema - *č* i *đ* te je *slogovni r* uveden u sustav. U dosljednom fonološkom pravopisu svakom se fonemu dodjeljuje njegov vlastiti grafem.
- Riječi treba pisati odvojeno kako se i dosad činilo u hrvatskoj pravopisnoj tradiciji (npr. *bit će*).
- U pisanju velikih slova i bilježenju interpunkcije treba se povoditi za tradicijom, ali i nadograđivati pravopis ugledajući se na svjetske jezike.
- Prozodijska oznaka može se postavljati u riječima samo kako bi iskorijenila višeznačnost. Duljina staroga dugog jata isto se ne bilježi, a *ije* se piše kad se u jeziku pojavi slijed fonema *ije* (npr. *prije*).
- Kad se u govoru fonem ostvaruje preko svoga tipičnog glasnika, istim se grafemom bilježe fonemi i glasnici. Ako se asimilacijskim pravilima zahtijeva preinačen izgovor glasnika, treba pisati foneme, a ne glasnike. Zato će se za ostvaraje [iškole], [paščeš], [mlaci] pisati *iz škole*, *past češ* i *mladci*.
- Grafemi se ne koriste se kad po pravilima izgovora postoje glasnici, ali ne i njihovi fonemi. Zato se primjerice izgovara [kemija] i [radijo], ali se misli i piše *kemia* i *radio* (Škarić, 2001, 28-30).

Ivo Škarić smatra da ne postoji potreba za razlikovanjem fonema /č/ i /ć/ te /ž/ i /ǰ/. Konstatira kako se u gradovima to razlikovanje spontano već izgubilo. Nadalje glasnik *dž* je alofon pa mu fonem nije trebao biti dodijeljen. Ukidanje bi razlikovnosti, prema njegovu mišljenju, omogućilo veću razumljivost (Škarić, 2001, 13-14). Ljudevit Jonke protivio se tom postupku kad je predložen još u šezdesetim godinama dvadesetoga stoljeća. Prema Jonkeovu mišljenju nema smisla mijenjati strukturu jezika zbog praktičnih razloga. Ističe kako su se u hrvatskome jeziku već uspostavili minimalni parovi riječi koje se razlikuju samo po fonemima /č/ i /ć/ pa bi ukidanje razlikovnosti tih dvaju fonema osiromašilo

leksik. Smatra da nije potrebno ulaziti u potankosti, već imati na umu da se suglasnici *č* i *ć* razlikuju po mjestu tvorbe (Jonke, 1964, 62-64). Za razlikovanje glasnika *č* i *ć* dovoljno je: „reći i pripaziti da pri izgovoru suglasnika *č* vrh jezika dodiruje unutarnju stranu donjih sjekutića, kao i pri izgovoru glasa *ć*, a da je naprotiv pri izgovoru suglasnika *dž* vrh jezika uzdignut i da dodiruje ispupčeni dio prednjega tvrdog nepca“ (Jonke, 1964, 64-66). Nadalje, Jonke smatra da je razlikovanje fonema /*č*/ i /*ć*/ te /*ž*/ i /*ź*/ potrebno učvrstiti putem obrazovanja, a ne ga ukidati jer se u jezičnoj zajednici smanjuje njegova provedba.

Svođenje spomenutih parova na foneme /*č*/ i /*ź*/ olakšat će pisanje svima koji u izgovoru ne razlikuju /*č*/ i /*ć*/ te /*ž*/ i /*ź*/. Čitanje će se ubrzati i olakšati jer se neće ni razmišljati o varijacijama u izgovoru srodnih fonema. Međutim pretpostavljam da je trenutak promišljanja o razlikovnosti u čitanju vrlo sitan. Ljudi koji ne razlikuju navedene foneme u izgovoru rijetko će pri čitanju razmišljati kako bi riječ trebala biti izgovorena. Instinktivno će foneme čitati kako bi ih inače koristili u govoru. To znači da je pri čitanju tih fonema razlika u izgovoru osviještena, ali nije izvedena. Na tom se mjestu račvaju dvije putanje. Prva putanja predlaže ukidanje razlikovnosti jer se ionako spontano izgubila u izgovoru. Zbog toga bi bilo uputno olakšati sustav u skladu s navikama. Druga putanja bila bi ojačavanje pravilnoga izgovora u formalnom obrazovanju kako bi se razlikovnost fonema /*č*/ i /*ć*/ te /*ž*/ i /*ź*/ održala u pravogovoru. Norma mora znati kad je prilagođavanje jezičnoj zajednici prihvatljivo jer donosi pozitivne preinake, ali se, isto tako, u nanosu većeg broja negativnih nego pozitivnih posljedica, mora suprotstaviti željama jezične zajednice. Tada komunikacija između jezične zajednice i normativaca mora biti uspostavljena na uzajamnom respektu kako bi svi sudionici u izgrađivanju standarda djelovali u smjeru unapređivanja jezika. Nadalje, jezična zajednica treba jezikoslovcima dati povjerenja ako su svojim potezima već dokazivali da imaju dalekosežnije oko za jezične probleme od prosječnoga govornika hrvatskoga jezika.

U drugoj se točki dosljedni fonološki pravopis slaže s aktualnim pravopisom. U trećoj su točki pravila vezana za veliko slovo i interpunkciju prihvaćena u tradicionalnom obliku. Preporučuje se ugledanje na svjetske jezike, ali nije konkretno rečeno u kojim segmentima. Prozodija ostaje jednaka, a *ije* ostaje u pravopisu samo kao niz fonema i-j-e, nikad kao ostvaraj staroga jata. U odsutnosti fonema glas se ne bilježi grafemom. Sve te mijene izvučene iz pravila dosljednoga fonološkog pravopisa nisu, zbog mješovitosti aktualne pravopisne kodifikacije, skroz revolucionarne pa bi se i mogle prihvatiti postupno u jezičnoj zajednici.

Morfonološko načelo najpogodnije je u sastavljanju pravopisa slavenskoga jezika (Katičić 1999 [1995-96], 305). „Novoštokavsko narječje, međutim, koje leži u osnovici hrvatskoga standardnog jezika, odudara od drugih slavenskih jezika upravo time što joj je glasovno ustrojstvo tako prozirno da se i kroz glasovni zapis njezinih riječi bez veće teškoće odčitava kako su im oblici izvedeni“ (Katičić 1999 [1995-96], 305). Morfonološko načelo prevladavalo je od Preporoda do pojave Brozova fonološkoga pravopisa 1892. godine. Nakon tog pravopisa fonološko načelo bivalo je dominantno u pravopisima, a narušeno je samo kada su drugačija rješenja nametnuta hrvatskom narodu (Brozović, 2002, 14). Hrvatski jezik razvio je u svojoj povijesti mješovit pravopis sa značajkama i morfonološkoga i fonološkoga načela. Čini se da je praktičnije jezične dvostrukosti opisati i zauzdati do zadovoljavajuće razine uređenosti, nego dosljedno ukloniti provođenjem jednoga odabranog načela. Takav postupak bio bi opravdan jedino ako se utvrdi da se gomilanjem dvostrukosti uvelike otežava učenje hrvatskoga jezika. U tom slučaju trebalo bi porazmisliti o velikom zaokretu u pravopisanju. Zasad se čini dostatno istražiti sve dvostrukosti u hrvatskom standardnom jeziku pa pokušati sastaviti pravila kojima će prosječni korisnik moći kvalitetno primijenjivati oba aktivna pravopisna načela.

2. Međuodnos društva i jezika

A. Odnos jezične zajednice prema jeziku

Jezik je u svojem razvoju upijao iz drugih jezika pravila i konstrukcije za rješavanje vlastitih problema. Jezik u sebe uklapa elemente s određenom, korisnom funkcijom. Nikad ne bi trebalo vijećati o zadržavanju atavizama u jeziku. Zastarjele elemente jezika poželjno je komentirati kao povijesnu činjenicu u svrhu razjašnjavanja trenutnoga stanja jezika. Međutim jezične elemente nefunkcionalne za filološku struku i suvišne u djelovanju jezične zajednice ne treba oživljavati ako ne postoji potreba za time unutar samoga jezika.

Jezik je specifičan po tome što ga jezikoslovci ne mogu samo opisivati, već ga i sami mijenjaju u suradnji s jezičnom zajednicom. Nadalje svaka filološka tvorevina, bez obzira na svoju pravilnost ili nepravilnost, mora biti prihvaćena u jezičnoj zajednici kako bi postala sastavni dio standarda. Jezik može biti predmet znanosti kao deskripcije razvoja jezika, ali intencionalne promjene moraju proći vrednovanje i prihvaćanje jezične zajednice. Ekonomičnost jezika te okrnjivanje i varijantizacija nastaju kad jezična zajednica jezik percipira samo kao sredstvo sporazumijevanja. U tom smislu čovjek se zanima samo za pojmove važne i praktične u vlastitim djelatnostima i životu. Te selektirane izraze često će još i pojednostavljivati u izrazu. To radi jer nema potrebu ulagati velike napore u jezik, nužan samo na osnovnoj razini – razini sporazumijevanja. Zato će skraćivati riječi ako se značenje i dalje razumije (npr. *mobitel-mob*, *autobus-bus*). Kad bi postojala riječ toliko slična *busu* da riječ *bus* sama nije jednoznačna, *bus* bi se koristio za jedan pojam, a drugi pojam dobio bi novi izraz. Pojavom dvoznačnosti navedena skraćenica možda ne bi ni postala dio

razgovornoga stila. Žurba je još jedan faktor u pojednostavljivanju jezika. Pokušava se minimalno ulagati vrijeme. Isto tako, ne smije se zanemariti ni stvaralački element koji je ljudima drag. Oni se vole izdvojiti iz društva smišljanjem novih pojmova za stvari, ali i povezati se s određenom skupinom ljudi stvaranjem vlastitoga žargona ili slenga. Navedeni stvaralački činovi obogaćuju razgovorni stil pa mogu utjecati i na književnoumjetnički stil koji u sebe uklapa sve ostale funkcionalne stilove. Standardni jezik može profitirati od jezičnih preinaka proizvedenih u jezičnoj zajednici ako se uočavaju određene promjene na velikom prostoru u dugom periodu vremena. U takvom slučaju vrijedi sagledati novotvorenice jer možda zaslužuju uklapanje u standardni jezik ako postoji potreba za novim terminom. Može se konstatirati da standardu nisu potrebni dubleti ili dodatne varijacije, nego jednoznačnost. Sinonimi se toleriraju ako u različitim funkcionalnim stilovima imaju različit afektivni kapacitet. Ipak, treba pohvaliti smišljanje vlastitih riječi u jezičnoj zajednici čime si ona privatizira i približava jezik. To dokazuje tendenciju da se čovjek identificira sa svojim jezikom. Zbog toga će ljudi često ponosno održavati svoj dijalekt jer ga osjećaju kao dio sebe i dodjeljuju mu svojevrsan prestiž smatrajući da taj jezik funkcionira dobro i bez direktive standardnoga jezika. Nadalje čovjek se emocionalno veže za jezik ako su pojedine riječi reprezentant određenoga razdoblja, podsjetnik na neke događaje. Neke riječi spadaju u čovjekovo djetinjstvo ili druge, privatne, faze života. Zbog toga je potrebna velika sila da nadvlada emocionalni naboj pojedine regionalne riječi i zamijeni je inačicom standardnoga jezika. Jezična zajednica svojim je stvaralačkim činovima shvatila snagu modificiranja jezika prema vlastitom nahođenju, ali zbog tih saznanja, u većini slučajeva, negativnim stavovima evaluira standard. Ljudi ponekad, zbog privrženosti prema vlastitom dijalektu, postaju antagonisti standardnom jeziku jer se ne žele odreći elemenata svoga izričaja. Standardnim jezikom ne pokušava se poniziti niti odstraniti dijalekte hrvatskoga jezika. To saznanje trebalo bi ponukati jezičnu zajednicu na aktivnije bavljenje

standardnim jezikom. Nedostatak razumijevanja za nužnost i narav standardnoga jezika velika je kočnica širenju njegove uporabe. Šteta stoji u tome što jezično neobrazovani i kulturno neosviješteni dio jezične zajednice ne shvaća standardni jezik kao sredstvo za uključivanje u tekovine civilizacije, nego kao krutu normu, suvišnu dok god dijalekti omogućavaju razumijevanje. Neosviještenost o velikoj povezanosti između razvijanja jezika te razvijanja kulture i znanja nije osviještena unutar jezične zajednice čak ni među ljudima s visokim formalnim obrazovanjem. Dok su neki dijalekti razumljivi i negovornicima tih dijalekata, postoje dijalekti koji su razumljivi samo svojim izvornim govornicima. Bolje je ujediniti sve ljude na jednom jeziku razumljivom svima, nego otpetljivati šumove u komunikaciji među dijalektima. Bilo bi nepraktično, u izgradnji nadregionalnoga jezika za sporazumijevanje, dominantne dijalekte klasificirati kao poželjne, a ostalima propisati ugledanje na dopuštene dijalekte. Time bi se pripadnici manjih i manje utjecajnih dijalekata bunili protiv prisilnog učenja tuđega dijalekta. Članovi jezične zajednice bi tijekom obrazovanja trebali razviti osjećaj za važnost građenja standardnoga jezika. Ne moraju aktivno razvijati standardni jezik, samo biti otvoreniji za promjene predložene u struci. Taj drugačiji stav bio bi dostatan za pozitivne preinake u funkcioniranju jezika u društvenoj zajednici. Naravno, određena promjena može biti kodifikacijom propisana pa doživjeti neuspjeh zbog nefunkcionalnosti. Taj dio utjecaja na normu jezična zajednica treba zadržati jer će time napuštati neprikladne ideje vlastitom intuicijom. Jezična zajednica i jezikoslovci mogu napustiti određene, funkcionalne jezične elemente koji će se s vremenom, u ponovnoj evaluaciji, pokazati kao kvalitetnije rješenje od trenutnoga stanja. Toga se jezična zajednica nikad neće osloboditi, ali je moguće uvelike poboljšati uspostavljanje najprikladnijih jezičnih rješenja u danom trenutku. Veća obrazovanost jezične zajednice mogla bi njihov način razmišljanja rafinirati dovoljno da budu sposobni zdravorazumski, s predznanjem iz filološke struke, domisliti složene sadržaje prenesene jezikom, pa time povećati efikasnost u biranju optimalnih

izraza za pojedine pojmove. U takvoj situaciji rijetko bi se odstranjivalo funkcionalna jezična pravila i prikladne pojmove jer bi govornici uviđali prednosti i nedostatke pojedinih rješenja.

Stvaranje standardnoga jezika važno je i radi uključivanja u tekovine međunarodne kulture. Prevođenje i prilagođavanje stranih pojmova potrebno je za istinsko razumijevanje novih teorija koja u ubrzanom razvoju utječu na sve narode uključene u globalizacijske procese. Veliki jezici stvaraju pritisak na malene jezike te svojim utjecajem i prestižom nerijetko suzbijaju ekvivalentne izraze u potlačenim jezicima. Proces standardizacije omogućuje prilagođavanje jezika civilizacijskim potrebama svoje jezične zajednice. Budući da je ljudski napredak od početka renesanse brz, nemar prema jeziku može imati negativan utjecaj na znanje, razmišljanje i razumijevanje među nerazvijenim nacijama. Zbog svega navedenog postoji potreba za njegovanjem vlastitoga jezika. Ljudevit Jonke progovara o tome u sljedećoj izjavi: „...upravo je golema odgovornost mlade generacije da prokušano sredstvo i izoštreno oružje književnog jezika preuzme od starije generacije u potpunom njegovu bogatstvu, da se služi njime vješto i znalčki te da u njemu stvara nadograđujući na ostvareno i ostvarujući još nepostignuto i u spoznaji i u umjetnosti i u izrazu“ (Jonke, 1964, 9).

Odmah treba ustvrditi da se pri njegovanju standardnoga jezika ne smije stigmatizirati dijalekte. Izvanjezični čimbenici pokrenuli su postavljanje novoštokavštine za osnovicu hrvatskoga standardnog jezika, no čakakvsko i kajkavsko narječje mogli su poslužiti istoj svrsi. Zato ih ne treba odbacivati, već unositi njihov leksik u standardni jezik kad postoji potreba za time. Za upoznavanje koncepata stvorenih u drugim kulturama potrebno ih prevoditi i prilagođavati hrvatskome jeziku. „Preuzimanjem stranih naziva ne ulazi se u bit onoga što se njima naziva, pa niti u pravo značenje samih tih naziva. Takvu se misaonu prožimanju teži stvaranjem hrvatskih naziva što potječu iz vlastite

slavenske jezične baštine, bilo da se pronalaze baštinjene riječi koje se nude da postanu nazivi koji nam nedostaju, bilo da se hrvatskim jezičnim sredstvima tvore nove riječi u tu svrhu“ (Katičić 1999 [1995-1996], 302). Uputno je u procesu prevođenja i prilagođavanja stranih pojmova kročiti stopama Bogoslava Šuleka. Njegova je intencija pri obogaćivanju hrvatskoga leksika uvijek bila, ponajprije, stvarati riječi s oblicima bliskim hrvatskome jeziku. Izlazio je iz tih okvira samo ako mu srodni jezici, hrvatski dijalekti ili hrvatski gramatički oblici nisu omogućili iznalaženje optimalne riječi za pojedini termin. Zato ćemo stranim pojmovima stvarati hrvatske ekvivalente crpeći građu iz narodnoga jezika, slavenskih jezika ili, naposljetku, iz nekih nesrodnih jezika. Želim se nakratko dotaknuti potrebe za izražavanjem na vlastitom jeziku. Svaki jezik odražava razinu razvijenosti vlastite nacije. Zato treba odgovarati potrebama društva. Čini se da ljudi pri razmišljanju o jeziku često zaboravljaju da je on sredstvo razmišljanja. Svaka misao provedena je putem jezika. Individualno iskustvo ne mora se nužno odvijati u jeziku, ali pri komunikaciji, pri dijeljenju iskustava s ostatkom svijeta, neminovno se izražavamo riječima. Svaki jezik u sebi nosi iskustva, emocije, naboj i slojevitost značenja vezanih za određenu naciju. Apstrakcije i kompleksne koncepte lakše je graditi poznavajući značenjska polja pa čak i njihov kontekst i genezu. Zbog toga je nadogradnja na prvom jeziku najdublja i najtemeljitija.

Važno je konstatirati da stvaranje vlastite terminologije i norme pruža narodu autonomiju potrebnu za izbjegavanje propagande, agresije i ugnjetavanja. Pritom se ne želi reći da stvaranje vlastite norme može samostalno ograničiti navedene silnice, već ih može oslabiti ako jezična zajednica poznaje dovoljno dobro vlastiti jezik da prilično uspješno može detektirati manipulacije uspostavljene unutar njega. Međutim manipulacije u jeziku mogu biti provedene i među domaćim političkim usmjerenjima, što poziva na još veći oprez. Sloboda odabira internacionalizama te njihovo prilagođavanje važno je jer svaka nacija

može zabrazditi u stranputicu pa se pojmovlje svakoga naroda treba preispitivati. Iz toga proizlazi stanovita razina slobode. Stvarati svoj jezik znači osloboditi se inferiornoga položaja u izgradnji pojmovlja prijeko potrebnoga za razvoj kulture vlastite jezične zajednice. Jezik se može uistinu razvijati preuzimajući elemente stranih jezika i kultura tek kad postane autonoman, oslobođen od vladavine stranih entiteta.

B. Važnost održavanja jezika

Jezik uspijeva pretrpjeti svakojake promjene i napade, ali je promjenjive naravi. Čini se da njegova kruto-elastična narav ima dovoljno velik dijapazon za izdržavanje utjecaja negativnih struja. Prema tom razmišljanju, hrvatski jezik u nekim razdobljima neće, zbog neprikladnoga preuzimanja ili prihvaćanja internacionalizama, biti u mogućnosti kompetentno opisivati i izražavati pojedine pojave, dok će se u drugima pročistiti i usustaviti. Može se očekivati da će jezik, uz sve te mijene, nastaviti postojati jer se održao, čak i evoluirao dok je stoljećima stajao u potlačenom položaju naspram drugih jezika i naroda. Joop van der Horst u svojoj knjizi „*Propast standardnoga jezika*“ razmatra budućnost standardnih jezika tvrdeći da će engleski jezik možda progutati sve druge jezike. U tom slučaju nastat će jedan globalan jezik s velikim brojem inačica. Takva sudbina standardnoga jezika ne čini mi se izglednom. Mislim da će se standardni jezici održati zbog povezivanja jezika s identitetom naroda i straha od nerazumijevanja ako nestane nadregionalni jezik.

Čini mi se kako je opasno zadovoljiti se pukim preživljavanjem jezika bez obzira na stanje u kojemu bi se mogao naći jer, pri snažnom utjecaju razvijenih jezika utjecajnih nacija, treba obratiti posebnu pozornost na primjenu funkcionalne jezične politike. Ona bi, po mom mišljenju, trebala, što je već izraženo u samom tekstu, usmjeravati jezikoslovce prema predanom i odgovornom usklađivanju pojmova na prvom jeziku sa znanjima i pojmovima preuzetima iz inozemstva. Takvim angažmanom izbjeglo bi se, eventualno, srozavanje jezika do razine nemogućnosti izražavanja kulturnih sadržaja relevantnih za vlastitu jezičnu zajednicu. Često se u jezičnoj zajednici ističe važnost komunikacijske razine jezika. Mora se, naravno, potvrditi da je to najznačajnija njegova razina. Međutim treba se osvrnuti na još neke aspekte jezika. Korištenje jezika za umjetničke svrhe već zahtijeva veći mar za

produblјivanje i bogaćenje jezika. Umjetnost riječi može mnogim ljudima biti nevažna pa teško može poslužiti kao argument za veće njegovanje jezika, no samo se površnim pogledom na umjetnost može zanemariti važnost razvijenosti jezika. Umjetnost inspirira razvoj jezika i razvoj jezika širi izražajna sredstva umjetnosti. Kad bismo smanjili normiranje jezika i prepustili njegovu sudbinu udarima društvenih putanja, pokazalo bi se da ga većina ljudi, kao i u mnogim drugim područjima, pokušava prekrojiti prema svojim preferencijama i aspiracijama. Jezična zajednica često percipira jezikoslovce kao uštogljene tlačitelje koji ne razmišljaju o jeziku kao sredstvu komunikacije nego kao o entitetu koji je sam sebi svrha, pa vode besmislene, nefunkcionalne rasprave. Laicima u sagledavanju jezika nedostaje razumijevanje standardizacije, povijesti i sveobuhvatnosti jezika da bi razumjeli svu njegovu važnost.

Čovjek se od početaka civilizacije bavio umjetnošću. Svaka ljudska zajednica pokazala je tendenciju za nekom vrstom umjetničkoga izražavanja. Zato sam htio, barem ovlašno, navesti umjetničku razinu jezika kao važnu njegovu sferu. U problematiziranju važnosti jezika neminovno se mora komentirati njegova povezanost s procesom razmišljanja. Budući da koristimo jezik za imenovanje pojmova, stvari, pojava i koncepata, degradacijom jezika degradira se rezoniranje, obrazovanost i napredak nacije. Potrebno je uspostavom kvalitetne komunikacije između jezikoslovaca i jezične zajednice prezentirati važnost jezika svim korisnicima hrvatskoga jezika.

Ako ljudi ne vide potrebu za jezičnim lovljenjem koraka s tehnološkim i duhovnim napretkom, trebali bi se zapitati postoje li opasnosti od stagnacije ili nazadovanja jezika. Razmjena ideja između Hrvatske i ostatka svijeta neminovno povlači za sobom nove pojave koje treba opisati riječima. Što narod ima manje znanja to ga je lakše kontrolirati. Potraga za znanjem jedan je od rukavaca borbe za slobodu. Zadržti i primitivni ljudi ostvaruju male slobode, ako su dio ugnjetavajućega društva, dok za ostale slobode vjeruju da su nedostižne

ili ih ne mogu ni prepoznati. Mišljenja sam da se održavanje jezika treba nastaviti, ako ni zbog čega drugog, zbog konkurentnosti na tržištu rada te razvijanju kulture i znanja vlastitoga naroda.

C. Liberalizacija norme

„U liberalnome svijetu punom razumijevanja za različitosti, čak po cijenu prešutnog prihvaćanja kaosa i anarhije, nema mjesta za krute granice, oštru kritiku ili odbijanje“ (Kryzan-Stanojević 2011, 9). Liberalizam nije zahvatio samo društvene obrasce, već je prouzrokovao promjene i u sferama vezanima za norme. Takvo područje je i jezik. Postavlja se pitanje kako bi se moglo postaviti optimalnu ravnotežu između preskripcije i slobodnog unapređenja jezika (Kryzan-Stanojević 2011, 9). Norme su uspostavljene kako bi se olakšao i optimizirao prijenos misli. Prilikom primjene normativnih pravila uvijek se javlja protuteža u obliku buntovnika koji se osjećaju ugnjetavano zbog normativnih propisa pa traže veću slobodu u izražavanju. Iz te dinamike jezik crpi energiju za daljnji razvoj (Kryzan-Stanojević 2011, 10).

„Bit je dinamike jezika u trima fazama koje karakteriziraju njegov razvoj“ (Kryzan-Stanojević 2011, 10). Najprije riječ ulazi u jezik, nakon toga postaje dio uzusa te, naposljetku, nestaje iz jezika. Oko posljednje faze struka se ne spori, no prve dvije faze treba temeljito sagledati. Inovacija, bez dvojbe, pokreće jezik, ali njezina definicija je dvojaka. Laička definicija inovacije predstavlja je kao svaku novinu u sustavu, neovisno o načinu nastanka i mišljenju stručnjaka o njezinoj uklopivosti u jezik. U znanstvenim krugovima uspostavlja se razlika između novine i inovacije. Ne može se svako odstupanje od norme definirati kao inovaciju. Za razumijevanje pojma inovacije potrebno ju je staviti u odnos s jezičnom pogreškom. Razmišljajući u tom smjeru poljska je lingvistkinja (Buttler, 1971; 1987) u 70-im i 80-im godinama dvadesetog stoljeća pogrešku definirala kao *funkcionalno neopravdanu inovaciju*. U to vrijeme jezična norma bila je čvršća pa je pod definiciju pogreške kao nefunkcionalne riječi potpadala svaka nova riječ koja nije bila funkcionalna prema strukturi normativnoga sustava. Danas je norma liberalnija pa se pojam funkcionalnosti proširio na

svaku uporabu riječi unutar uzusa. Sada je proširenost riječi unutar jezične zajednice već dokaz funkcionalnosti (Kryzan-Stanojević et al., 2011, 10-13). Kad su još bile poznate granice norme, moglo se i definirati pogrešku. Pogreška je nastajala zbog neznanja ili nerazumijevanja norme, a inovacija se odvijala svjesnom promjenom u jeziku u skladu s normativnim pravilima. Pogreška koja se počela namjerno provoditi mogla je i postati inovacija (Kryzan-Stanojević 2011, 13-14). Pod strujom političke korektnosti nestala je jasna granica između pogreške i inovacije. Više se ne smije govoriti o pogrešci koju je napravio neki jezični korisnik jer na taj način stigmatiziramo osobu koja je nesvjesno napravila pogrešku. Pojam *pogreška* zamjenjuje se stoga eufemizmima kao što su: *jezična nespretnost* i *ne najbolje rješenje*. Takvim uvijenim govorom dolazi se do definiranja inovacije kao svjesnoga, ali i nesvjesnoga odstupanja od norme. U okviru ubrzanog procesa globalizacije često se provodi uporaba internacionalizama u drugačijem značenju nego što se to čini na izvornom jeziku. Takva vrsta površnosti dovodi do zabuna i nerazumijevanja u komunikaciji. Jezik se dodatno degradira miješanjem funkcionalnih stilova i povećavanjem neverbalnoga aspekta komunikacije (Kryzan-Stanojević 2011, 14-16).

D. Degradacija jezika putem medija

Masovni mediji sve manje mare za preciznost u komunikaciji, naglasak se stavlja na brzinu odašiljanja novih vijesti. Članci su sve kraći i jednostavniji, a prepunjeni stranim riječima brzopotezno prilagođavanima hrvatskom jeziku. Novinari na televiziji i u novinama prenose informacije ne pazeći na točnost i funkcionalnost izraza koje unose u jezik. Pokazuje se da stvaraju neologizme jer ne znaju da prikladne riječi već postoje u jeziku ili se pokušavaju prikloniti globalnom načinu izražavanja. Pri prenošenju informacija iz svijeta, trebalo bi prvo razumjeti vijest u potpunosti. Nakon toga potrebno je pronaći hrvatske riječi koje najprikladnije prenose značenje strane riječi. Ako se prijevod ne može dovesti na zadovoljavajuću razinu, tek onda treba pokrenuti proces stvaranja novih riječi. Nekad se riječi koriste u kontekstu za koji ne postoji razvijeno značenjsko polje ili se mijenja okolina riječi po uzoru na konstrukcije engleskoga jezika. Novinari se povode u izrazu i u sadržaju za stranim medijima pa stvaraju konfuziju, zamagljuju riječi i degradiraju komunikaciju. Kadikad se na englesku osnovu riječi samo doda neki hrvatski sufiks s mišljenjem da se time jezik ni na koji način nije pomaknuo u negativnom smjeru. Medijska nonšalantnost, nekritičko preuzimanje stranih riječi, nestručno distribuiranje neologizama, nemar o jasnoći i preciznosti izraza te degradiranje jezika i komunikacije zoran su primjer problema nastalih pod nedostatkom norme (Kryzan-Stanojević 2013, 201-203).

Specifičnosti današnjih jezičnih promjena možemo svesti na tri razine. Prva je razina subjektivnost pri ocjenjivanju riječi, koju ne možemo izbjeći jer smo, osim promatranja normativnih procesa, aktivni njihovi sudionici. Druga razina odnosi se na rapidnost jezičnih mijena pod nadolaskom velike količine informacija. Treća razina predstavlja demokratizaciju normizacije jer su laici uključeni u razvoj jezika više nego ikad prije. Osim već navedenog miješanja

funkcionalnih stilova dolazi do obostranog propuštanja leksema iz dvaju prvotno ograničenih krugova komunikacije. Tim se procesom u svakodnevni govor uvode pojmovi struke, a u struku se unosi razgovorni stil. Isto tako, dolazi do privatizacije jezika, pa svi smatraju jezik dovoljno osobnim da ga koriste prema vlastitom nađenju (Kryzan-Stanojević 2013, 195-199).

Davno su prošla vremena kad su škole bile autoritet za jezik. Glavni utjecaj na jezik sad imaju mediji, koji stavljaju naglasak na korištenje internacionalizama zbog potrebe za brzom reakcijom u prenošenju vijesti. Naime novinari nemaju vremena čekati stvaranje hrvatskih ekvivalenata za strane pojmove, potrebne u prijenosu određene informacije. Nadalje korištenje internacionalizama ostavlja dojam stručnosti unošenjem laicima nepoznatih pojmova. Prekomjernim korištenjem internacionalizama hrvatski jezik biva oštećen zbog zanemarivanja hrvatskih inačica. Nadalje zbog neznanja, nemara i nepoznavanja etimologije pojmova pri izgovoru internacionalizama spikeri često pojednostavljaju riječi pa se čak ni odabrani strani izraz ne upotrebljava na pravilan način (Kryzan-Stanojević 2013, 199-203).

3. Kriteriji jezične pravilnosti

Pozabavit ću se najprije načelima jezične pravilnosti kako ih je izložio Ivo Pranjković u svojoj knjizi „*Ogledi o jezičnoj pravilnosti*“. On navodi sljedeća načela: načelo stabilnosti, načelo proširenosti, logičko načelo, estetsko načelo, pragmatično načelo, takozvano pravno načelo, takozvano znanstveno načelo, zemljopisno načelo, aristokratsko načelo, demokratsko načelo, načelo autoritetnosti, načelo svrhovitosti, tradicijsko načelo, načelo jednostavnije realizacije, načelo autohtonosti i načelo produktivnosti (Pranjković, 2010, 9-16). Prokomentirat ću većinu navedenih načela, dotaknut ću se samo načela koje je i sam Pranjković odlučio ukratko opisati.

Načelo stabilnosti daje prednost jezičnim pojavama koje su stabilne pa time nisu podložne promjenama, pogotovo ne naglim. To treba uzimati u obzir pri raspravi o jezičnoj pravilnosti, ali promisliti i o protuprimjerima ovome načelu. Iako se promjene u jeziku najčešće odvijaju sporo, neke stupe na scenu naglo i uspiju ostati unutar sustava. Moderna, ubrzana vremena nekad zahtijevaju brzu reakciju u jeziku kako bi se lovio korak s razvojem društva opisujući, imenujući i nadograđujući novostečene koncepte. Ta se potreba najčešće nalazi u leksiku za što su primjer sljedeće riječi: *doigravanje*, *računalo*, *čip*. Isto tako, postoje i protuprimjeri. Neke pojave u jeziku stabilne su unatoč pokušajima jezikoslovaca da ih se zamijeni pravilnijim rješenjima (Pranjković, 2010, 10).

Načelo proširenosti uspostavlja se provjerom statističkih istraživanja uzusa. Treba uzeti u obzir da politički, kulturni i slični utjecaji nadjačavaju argument proširenosti. Upravo zbog svakojakih utjecaja na jezik koji mogu napraviti mijenu u njegovoj strukturi iako su u suprotnosti s normom, načelo proširenosti gubi svoju snagu. Ako emocija, vjera, nacionalnost i ostali nejezični čimbenici

mogu učiniti presudne mijene u jeziku, onda postoji realna mogućnost da veliku proširenost dožive i najnepravilniji koncepti (Pranjkočić, 2010, 10-11).

Logičko načelo treba uvijek uzimati u obzir, no shvatiti i njegovo ograničenje. Kad promišljamo o nekome jezičnom problemu, uvijek bismo se trebali i pitati: „Je li to logično?“ Takav se postupak preporučuje jer se razmišljanje ne može ni provesti bez uspostavljanja svojevrstne jezične logike. Tu osnovnu logiku treba preispitivati i u jezičnim pitanjima. Mogli bismo se u tom smislu zapitati je li logično *kompjuter* zamijeniti terminom *računalo* kad smo svjesni činjenice da ono osim računanja ima i raznolike druge funkcije. Pranjkočić još navodi kako postoje rečenice koje nisu logične, ali mogu funkcionirati u jeziku (npr. *musti jarca u rešeto*). Nadalje osvrće se na relativnost jezične logike među različitim jezicima. Tako se može konstatirati kako su višestruke negacije, svojstvene hrvatskome jeziku, posve nelogične govornicima drugih jezika (Pranjkočić, 2010, 11). Klasična aristotelovska logika, po tom razmišljanju, samo djelomično djeluje u jezicima.

Estetsko načelo stavlja individualni odabir riječi u prvi plan. Jezičnoj zajednici ostavlja slobodu da po vlastitom ukusu bira najljepše i najprikladnije riječi. To načelo problematično je zbog svoje subjektivnosti. U različitim razdobljima i uvjetima ljudi mogu različito definirati pravilne pojave u jeziku (Pranjkočić, 2010, 11-12). Estetsko načelo podložno je nejezičnim utjecajima. Ako unutar neke zajednice postoji marketinški kompetentna skupina vrhovnih ljudi, postupno će biti moguće oblikovati modu za kojom će se jezična zajednica povoditi (Pranjkočić, 2010, 12). U takvim uvjetima jezik bi izgubio svoju stabilnost i postao igračkom vladara. Zbog svoje subjektivnosti načelo može donositi neusklađene rezultate zbog nerazmjera u jezičnim ukusima među prostorno udaljenim i statusno različitim skupinama ljudi. Govornici će se vjerojatno u većinskom dijelu priklanjati riječima sličnima njihovu vlastitom idiomu. Što se više osvijesti potreba za objektivnijim odabirom pravilnosti to će

se rasprava više odmicati od estetskoga načela. Osim intuitivnog priklanjanja vlastitom idiomu, inicijalnu prednost pri odabiru pravilnijega rješenja dobit će i tradicijski dugovječnija rješenja. Zato estetsko načelo treba uvoditi u raspravu jedino ako su postavljene opcije zadovoljile ostale kriterije pravilnosti pa ostaje samo izabrati izraz ili pojavu ljepšega izgleda i artikulacije. Opet bi se teško došlo do slaganja oko ljepote riječi, no posljedice odabira imale bi manju štetu.

Pragmatično načelo je iznimno radikalnan način razmišljanja. Zastupnici ovoga načela tvrde da norma ne predstavlja nikakvu istinu te ne može biti znanstveno utemeljena i dokazana. Mora se priznati da norma stvarno je uvjetna. Ona često sugerira jer nema dokaza da je neka inačica kvalitetnija od druge. Norma ne može u raspravi ponuditi čvrste dokaze, već samo argumente (Pranjkočić, 2010, 12). Prigovor odaslan uspostavljanjem ovoga načela ima nezanemarivu oštricu. Uistinu se ne može sasvim znanstveno opravdati normativne putanje jer se jezik razlikuje od predmeta prirodnih znanosti po tome što je ljudska tvorevina pa time i ovisi o stavovima i aspiracijama svoje jezične zajednice. Ipak, normativistika gradi svoje stavove na poznavanju jezika, istraživanjima i usporedbama s drugim slavenskim i svjetskim jezicima, pa nije sasvim proizvoljna i trivijalna.

Takozvano pravno načelo bazira se na mišljenju da su normativni zakoni po naravi jednaki pravnim zakonima. Zato će učenik dobiti lošu ocjenu ako se ogriješi o pravopisna pravila, a tajnica u trgovačkom poduzeću može biti sankcionirana ako napravi pravopisne pogreške u svom poslu. Usporedba je valjana samo do neke mjere jer su jezične norme kompleksnije i slojevitije od pravnih. One nisu arbitrarne koliko i pravne norme jer se opravdanost nekih pravila može provjeriti po ustrojstvu jezika (Pranjkočić, 2010, 12-13).

Takozvano znanstveno načelo provjerava suodnos između norme i jezičnoga sustava. Uklapanjem jezičnih pojava u strukturu sustava može se dosegnuti visoka razina znanstvenosti. Usprkos tome postoje iznimke od pravila

kad norma zanemaruje sustavnost u propisivanju određenoga rješenja (npr. nastavak -u za glagol *mogu* izabran je umjesto nastavka -m u inačici *možem* iako postoji mnogo više glagola koji u 1. licu jednine prezenta imaju nastavak -m nego -u) Nadalje nekad nesustavno rješenje može biti nositelj nekoga značenja pa ga ne bi trebalo odstraniti jer se ne povodi za uobičajenim rješenjima (Pranjković, 2010, 13).

Zemljopisno načelo proizlazi iz zablude da postoji regionalni govor koji je čisti uzor standardnom jeziku. To ne odgovara činjenicama jer je standardni jezik uvijek umjetna tvorevina koju svi moraju učiti, ne mogu je samo preuzeti iz kojega mjesnoga govora. To načelo, po autorovu mišljenju, uopće nije relevantno u raspravi o jezičnoj pravilnosti, no spominje ga jer su se neke lingvističke struje povodile za njime u određivanju standardnojezičnih uzora (Pranjković, 2010, 14).

Aristokratsko načelo uspostavljeno je na razmišljanju da viši društveni slojevi govore prestižnim jezikom. Pojam aristokracije prelabavo je definiran da bismo uopće mogli po njemu formirati status pojedinoga jezika. Ako je aristokracija vladajući sloj, onda u Hrvatskoj nemamo pravih uzora jer su naši vladari u povijesti redovito koristili tuđe jezike za komunikaciju. S druge strane, ako je aristokracija bogat sloj društva, nastaje problem oko davanja prestiža ljudima koji su, premda bogati, ostali neobrazovani (Pranjković, 2010, 14).

Demokratsko načelo tvrdi da su svi pripadnici neke jezične zajednice jednaki pred jezikom pa imaju pravo na svoje vlastite jezične izbore. Zagovornici toga načela smatraju da i najveće besmislice mogu postati pravilo. Promatranje jezika demantira takva stajališta jer se može vidjeti da jezična zajednica svojim djelovanjem korigira mijene u jeziku (Pranjković, 2010, 15).

Načelo autoritetnosti zalaže se za definiranje pravilnosti prema autoritetu književnog stvaraoca. Premda se mora priznati da je bolje ugledati se na

dobroga pisca nego na diletanta, treba u tom procesu biti oprezan. Književnost ima slobodu zaobilaženja normativnih pravila pa nije uvijek egzemplarna u postavljanju jezičnih pravila. Nadalje jezik književnosti nije pogodan za sve funkcionalne stilove, nego treba voditi računa o njihovima karakteristikama i ograničenjima (Pranjkočić, 2010, 15).

Načelo svrhovitosti ima kao glavnu misao vodilju primjerenost u specifičnim oblicima komunikacije. Ne postoje normativna pravila koja vrijede za hrvatski jezik u njegovoj cjelini. Svaki funkcionalni stil ima svoja pravila (Pranjkočić, 2010, 16).

Osim navedenih načela, pri normiranju treba imati na umu *Deset jezičnih zapovijedi* Ivana Esiha (1999 [1931-32]). U njima je autor izložio kriterije za kojima se jezična zajednica treba povoditi pri njegovanju vlastitoga jezika, ali i upozorio na potencijalne opasnosti za hrvatski standardni jezik. Nadalje spomenut je status narječja u odnosu na standardni jezik te se predlaže metoda za optimalnu reakciju na globalizacijske procese zahvaćene u jeziku.

1. Učenici u školama moraju doseći barem elementarno poznavanje povijesti hrvatskoga jezika.
2. Sudovi o pravilnosti u jeziku moraju se voditi ugledajući se na odlične pisce i živi govor naroda.
3. Nije uvijek stariji oblik pravilniji, jezik mora imati mogućnost razvoja.
4. Treba biti na oprezu pri svakoj pojavi jezičnoga čistunstva (Esih 1999 [1931-32], 45-46).
5. „Sve, što se govori o pozajmljenim i prisvojenim riječima, može se stegnuti u dvije rečenice: a) ne upotrebljavaj strane riječi bez potrebitog razloga i b) bezobzirno i neopravdano suzbijanje stranih riječi donijelo bi našem jeziku više štete nego koristi“ (Esih 1999 [1931-32], 46).

6. Autori novih riječi moraju posjedovati razvijen jezični osjećaj i veliku lingvističku spremu.
7. Pisani govor nije vjeran odraz živoga govora. Zato ne može poslužiti kao smjernica za pravilan izgovor. Treba pisati prema propisanim pravilima, a govoriti kako govori jezično obrazovana javnost.
8. „Najbolje izgovara onaj, po čijem je načinu izgovora najteže poznati, iz koje pokrajine potječe ili – drugim riječima – onaj, koji u svom izgovoru pokazuje najmanje lokalne značajke“ (Esih 1999 [1931-32], 47-48).
9. Narječja su izvor snage i bogatstva jezika.
10. Potrebno je uspostaviti poznavanje povijesti materinskoga jezika i njegove biti kako bi se vodila borba protiv izraza koji nisu u duhu hrvatskoga jezika (Esih 1999 [1931-32], 48).

IV. Konkretni jezični problemi

1. Šesto/šeststo

U standardizaciji treba voditi računa o pisanom i govorenom jeziku. Norme moraju biti stabilne radi održavanja reda i općenitosti standardnoga jezika, ali i pokazati fleksibilnost kad praksa zahtijeva promjene u govoru i pisanju. Pri nadograđivanju i modifikaciji jezika, naglasak, po mojem mišljenju, treba staviti na jasnoću, preciznost i jednostavnost. Baveći se brojevima, nailazimo na problem diferenciranja rednog broja *šesti* u srednjem rodu i glavnoga broja *šesto* (šest stotina). Babić-Mogušev i Babić-Finka-Mogušev pravopis, kao i Institutov, priklanjaju se varijanti *šesto*. Matičin pravopis, jezični savjetnik *Govorimo hrvatski*, institutov jezični savjetnik i *Hrvatska gramatika* (tzv. *Siva gramatika*) zalažu se za varijantu *šeststo*. Jezični savjetnik *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnome jeziku* navodi inačicu *šeststo* kao ispravnu, ali izlaže činjenicu da se druga inačica više koristi u praksi jer su konteksti gdje bi došlo do zabune rijetki. Najprije treba reći da ne postoji problem razlikovanja brojeva *šest* i *šesto* ako su oba redni brojevi jer će stotina dobiti nastavak *-to* za srednji rod. Problem se ne bi pojavio u toj opreci ni kad bismo za šest stotina koristili *šesto* ni *šeststo* jer nastavak *-to* jednoznačno određuje vrijednost broja. Tri mogućnosti izgovora broja *šest stotina* za pisani oblik *šeststo* su: [šeststo], [šesto] i [šest:o]. Problem u izgovoru nalazi se samo u prvoj fonetskoj varijanti. Takva artikulacija protivila bi se fonotaktičkim pravilima hrvatskoga jezika po kojima su [šesto] i [šest:o] jedini pravilni ostvaraji. Varijanta pisanja s dva suglasnička skupa *-st* dosljedno nastavlja pisanje stotina u hrvatskom jeziku (npr. *tristo*, *četiristo*, *petsto*, *šeststo*, *sedamsto*). Budući da ostali brojevi u spajanju s brojem *sto* ne doživljavaju preinake, tako se i od broja *šest* ne očekuje nikakva promjena. Takvo rezoniranje sasvim je opravdano dok god se uklapa u sustav bez stvaranja poteškoća.

Izostanak haploglogije, odnosno zadržavanje oba suglasnička skupa *-st*, ne stvara problem u pisanju. Otpor inačici *šeststo* jezična zajednica pruža zbog tradicije i navike. Ljudi koji su se naučili na varijantu *šesto* teško će prihvatiti alternativnu inačicu. Problem se pojavljuje u govoru ako se očekuje artikulacija obaju suglasničkih skupova. Takav je izgovor kontraintuitivan i težak pa se jedan od dvaju istovjetnih suglasničkih skupova spontano gubi iz govora. Srž polemike nalazi se upravo u haploglogiji. Hrvatski pravopis je mješovit, koristi se i fonološkim i morfonološkim pravilima pravopisanja. Nekad se pismo povodi za govorom, a nekad se dinamika ostvari u suprotnom smjeru. Postoje i slučajevi kad pismo odstupa od govora zadržavajući uvijek prijeko potrebnu sličnost. Rješenje s dva suglasnička skupa *-st* predloženo je radi stvaranja distinkcije u pismu, a pretpostavlja pojavu geminacije u govoru. Mišljenja sam da će kontekst najčešće sugovornicima pojasniti koji se entitet koristi u razgovoru. Redni i glavni broj uvijek sa sobom povlače različite konstrukcije i pozadine. „Težak spominje sintaktičke odredbe po kojima iza glavnoga broja u atributnoj funkciji dolazi genitiv (*šesto kokoši, šesto jaja*), a iza rednoga (*šesto* kao srednji rod rednoga broja *šesti*) nominativ ili akuzativ srednjega roda (*šesto jaje, šesto dijete*); u subjektnoj funkciji redni broj se pojavljuje kao poimeničeni broj (*Imao je šestero djece. Šesto je bilo najmudrije*), a glavni broj prati zamjenica u tome genitivu (*Došlo ih je šesto*)“ (Dulčić, 1997, 423). Iz svega navedenog proizlazi zaključak da će okolina riječi *šesto* jednoznačno odrediti radi li se o srednjemu rodu rednoga broja *šesti* ili o glavnom broju *šest stotina*. Svoju pretpostavku ispitao sam u internetskom korpusu naziva *Hrwac*. Taj korpus povlači sve tekstove koji završavaju oznakom *hr*. U tisuću rečenica u kojima se pojavljuje riječ *šesto* samo dva primjera bila su sporna. U oba primjera pojavljuje se pogreška odvajanja riječi *šesto* od sljedeće riječi kad je trebalo konstruirati složenicu. Bez obzira na pogrešku u pisanju, uputno je primjere podvrgnuti analizi. Dio prve sporne rečenice u korpusu glasi: „*zajedničkih napora u promicanju električnih mobilnosti, Opel i LeasePlan organiziraju šesto mjesečni*

Europski roadshow početkom listopada“. Ako od *šesto* i *mjesečni* stvorimo složenicu *šestomjesečni*, možemo ući u spor zbog nejasnoće izraza. Uzmemo li kontekst u obzir, možemo s velikom sigurnošću pretpostaviti da *roadshow* ne traje pedeset godina, već šest mjeseci. U sljedećem primjeru kontekst rješava problem samo ako se uzme u obzir njegova susjedna rečenica: „*Prvih sedam mjeseci ove godine zabilježio je posjet 6,2 milijuna turista, što je 8 posto bolji rezultat nego prošle godine. Šesto postotno povećanje zabilježeno je i u broju noćenja, a ostvareno ih je 33 milijuna.*“ Nije stvorena složenica gdje bi se moglo očekivati njezino pojavljivanje. Spojimo riječi *šesto* i *postotno* pa razmotrimo slučaj. Izoliramo li drugu rečenicu iz teksta čak ni kontekst neće napraviti razliku. Iako je vjerojatniji porast od šest posto, moguć je i porast od šest stotina. Tek kad *šestopostotno* povećanje u broju noćenja, pomoću prethodne rečenice, uklopimo u kontekst povećanja broja noćenja u vrijednosti od osam posto za prvih sedam mjeseci tekuće godine, možemo jednoznačno definirati složenicu *šestopostotno* kao porast od šest posto. Za primjere kada ni kontekst neće jednoznačno odrediti vrijednost složenice, rješenje se može pronaći u jezičnom savjetniku *Ah taj hrvatski*. U tom priručniku Maja Matković predlaže izostavljanje samoglasnika -o kada se misli na entitet vezan za broj šest u složenicama (Matković, 2005, 87). U dvama bi se navedenim primjerima, prema tome pravilu, izostavio samoglasnik -o pa bi *roadshow* bio *šestmjesečni*, a povećanje *šestpostotno*. Sagledajmo još dva primjera i izvedbu predloženoga pravila. Uzmimo za primjer sintagmu *šestogodišnje dijete*. Kontekst nam nalaže da dijete, a ni odrastao čovjek ne može navršiti šesto godina pa zaključujemo da se radi o djetetu koje ima šest godina. U tom primjeru kontekst je dovoljan za diferenciranje. Međutim neće uvijek biti dovoljan. Sintagma *šestosatni proces* ne može izvući rješenje iz konteksta. Proces zaista može trajati šest, ali i šesto sati. Širi kontekst rečenice u većini slučajeva razriješit će dvojbu. Međutim može se zamisliti i neko područje gdje su i kratki i dugi procesi jednako mogući, pa se ne može sa sigurnošću definirati vrijednost složenice. Takve pojave su

iznimno rijetke i rješive izbjegavanjem složenica (npr. proces koji traje...sati, proces u trajanju od...sati, proces dug...sati). No postoji težnja da se i u rijetkim slučajevima kad jezik zakaže jednoznačno odredi značenje složenica. Preslagivanje riječi radi jasnoće doima se kao posljedica manjkavosti jezika. Prateći intervenciju Maje Matković, zadnja dva primjera, ako se vežu za broj *šest*, transformiraju se u *šestgodišnje* dijete i *šestsatni* proces. Intervencija odstupanjem od čistog slaganja riječi uspijeva napraviti distinkciju između entiteta vezanoga za brojeve *šest* i *šest stotina* kad se nađu u složenicama. Čak i ako se prihvati takva intervencija, problem ostaju rečenice u kojima ni kontekst ni pravilo Maje Matković ne rješavaju dvojbu. Težak navodi sljedeći primjer: „*Ne zanima me šesto doba*“, u čemu je upitno radi li se o šestom dobu po redu ili objektu *šest stotina doba* (Dulčić, 1997, 423).

U nastavku prilažem kratak prikaz dviju pravopisnih putanja koji treba uzeti u obzir pri odabiru između varijanti *šesto* i *šeststo*. Varijanta *šeststo* osigurava jednoznačnost u pismu unutar svih navedenih slučajeva. Njezina artikulacija problematična je ako se očekuje reprodukcija obaju suglasnička skupova *-st*. Pretpostavka je da se haplologija očekuje u govoru iako nije provedena u pismu. Ako se očekuje izgovor [šesto], izostankom haplologije u pismu osigurava se jednoznačnost samo u pismu, a u govoru se i dalje očekuje pomoć konteksta za razrješenje dvojbi. Govor i pismo uzajamno se grade i utječu na jezičnu praksu pa se pri varijanti *šeststo* zanemaruje duga tradicija korištenja inačice *šesto* i u govoru i u pismu. Odstupanje pisma od govora nije strana pojava u hrvatskome jeziku. Zamjerka tom postupku može biti stvaranje novih jezičnih problema i prevelik odmak od govorne prakse. Dok su veći odmaci logični i dopustivi u pisanju stranih riječi, pri radu na hrvatskim riječima potrebno je zauzdati razliku između govora i jezika. Korištenje inačice *šeststo* svoje opravdanje ima u obavijesnoj komponenti jezika, odstranjuje dvojbe u pismu. Isto tako, ne odmiče se suviše od svojega fonetskog ostvaraja

(pretpostavka je da se u govoru ostvaruje kao [šesto]). Zbog toga je opravdano odlučiti se za tu varijantu. Druga inačica ponekad ne uspijeva biti jednoznačna bez konteksta, ali je također prihvatljiva sagleda li se temeljito. Varijanta *šesto* najbliža je fonološkome zapisu fonetskoga ostvaraja te riječi. Već je proširena u jezičnoj praksi, pa će tromim tempom biti zamijenjena alternativnom inačicom. U većini slučajeva kontekst uspijeva napraviti distinkciju između rednoga broja *šesti* u srednjem rodu i glavnoga broja u vrijednosti od *šest stotina*. U ponekim složenicama kontekst neće stvoriti razliku. Za takve slučajeve uputno je koristiti intervenciju Maje Matković. Time je distinkcija stvorena za sve složenice. Manjkavost unošenja toga postupka pojava je novoga pravila koje treba poučavati u školi. Pravilo čini distinkciju i u govoru i pismu, ali njegova primjena potrebna je samo u rubnim primjerima. Izostanak haplogije u drugoj pravopisnoj putanji čini distinkciju samo u pismu, ali to čini ne uvodeći novo pravilo. Međutim ta putanja također odstupa od norme zaustavljanjem jezičnoga mehanizma. Inačica *šesto* i uz intervenciju Maje Matković trpi dvosmislenost u slučajevima kada se ne zna označuje li se koji je entitet po redu ili se govori o šest stotina entiteta (npr. „*Ne zanima me šesto doba*“). Takvi primjeri bit će dvosmisleni i u govoru i u pismu ako se koristi inačica *šesto*, a pišući *šeststo* osigurat će se jednoznačnost u pismu. Uzevši sve navedeno u obzir neka se korisnik hrvatskoga jezika sam odluči za jednu od dviju varijanti. Obje putanje imaju, po mom mišljenju, svoje opravdanje i zadovoljavajuću izvedbu.

2. Deklinacija stranih imena i tvorba njihovih pridjeva

A. Prikaz pravopisnih rješenja

Matičin pravopis sklanja imena prema njihovu izgovornom obliku. Muška vlastita imena i prezimena koja izgovorno završavaju na suglasnik, na naglašeni samoglasnik (*a, e, i, o, u*) ili na neke nenaglašene samoglasnike (*e, i, u*) sklanjaju se kao hrvatsko ime *Ivan*. Imena i prezimena koja završavaju na nenaglašeno *o* sklanjaju se kao *Marko*. Muška vlastita imena i prezimena koja izgovorno završavaju na nenaglašeno *a* sklanjaju se kao *Luka*. Pojedina muška vlastita imena iz slovenskoga, makedonskoga i bugarskoga koja izgovorno završavaju na nenaglašene samoglasnike *e* i *o* sklanjaju se kao *Mate* ili *Mato*. Slavenska prezimena muških osoba na *-ov/-ev* i *-in* sklanjaju se kao imenice (npr. *Jesenjin-Jesenjinom*). Prezimena slavenskoga podrijetla muških osoba koja izvorno završavaju na *-ski* i *-i* sklanjaju se kao pridjevi, rijetko kao imenice (npr. *Gorki-Gorkoga*). Priložena pravila bit će dostatna za komentar problema sklonidbe stranih imena. Zato sam priložio samo dio pravila iz Matičina pravopisa koja su vezana za tu temu (Badurina-Marković-Mićanović, 2007, 209-214).

Reducirani popis pravila prilažem, također, iz Babić-Finka-Moguševa pravopisa. Imena koja završavaju na nenaglašene samoglasnike *o* i *a* sklanjaju se kao i hrvatska imena koja imaju takve značajke. Za imena s naglašenim *o* na svome kraju pravilo nalaže zadržavanje samoglasnika *o* (npr. *Hugo-Hugoa, Rousseau-Rousseaua*), ali ne upućuje na hrvatsko ime po kome treba provoditi deklinaciju. Pretpostavka je da se takva strana imena mogu deklinirati prema hrvatskom imenu *Ivan*. Između samoglasničkoga skupa *ie* i *ia* umeće se u promjeni intervokalno *-j* (npr. *Columbia-Columbije*). Kod muških imena koja završavaju ne tiho *-e* (*-e* koje se ne čita) piše se to *-e* u svim padežima (npr. *Shakespeare-Shakespeareu*). U vlastitih imena koja završavaju na *-i, -y* ili *-ee*

umeće se između osnove i nastavka *-j* (npr. Atlee-Atleeja). Ako *-y* služi samo kao pravopisni znak ili ako se *y*, *i* čitaju kao *j*, intervokalno *-j* se ne umeće u ime (Hollei-Holleia). U sklonidbi imenica na *-io*, također, umeće se intervokalno *-j* (Babić-Finka-Moguš, 2004, 59-64).

Babić-Finka-Mogušev i Matičin pravopis izložio sam podrobnije jer ih uzimam kao suprotne struje u sporu oko pisanja stranih imena koja završavaju, izgovorno ili pisano, na vokal *-i*. Za druge pravopise navest ću samo razlike u navedenom, problematičnom, području.

Anić-Silićev pravopis propisuje stapanje osnove i nastavka bez umetanja intervokalnoga *-j*. Uz to navodi umetanje intervokalnoga *-j* u strana imena koja izgovorno završavaju na *-i* kao dopuštenu akciju (Anić-Silić, 2001, 209-215). Po mom mišljenju pravopisi bi trebali određivati jednoznačna rješenja pa biranje između dvije alternative ne vidim kao dobro rješenje. Babić-Mogušev i Institutov pravopis zalažu se za varijantu u kojoj se umeće *-j*.

Usporedimo još pravopisna rješenja za posvojne pridjeve tvorene od stranih imena. Najprije ću izložiti pravila Matičina pravopisa. Imena koja se sklanjaju kao *Ivan* ili *Marko* imaju posvojne pridjeve na *-ov/-ev (-ljev)* odnosno sklanjaju se prema modelu *Ivan-Ivanov* i *Marko-Markov*. Imena koja se sklanjaju kao *Luka*, *Mate* i *Mato* imaju posvojne pridjeve na *-in*. Imena koja se sklanjaju kao *Ana* isto imaju posvojni pridjev na *-in*. Slavenska muška prezimena na *-ov/-ev* i *-in* i slavenska ženska prezimena na *-ova/-eva*, *-ovna/-evna*, *-ska* pridjeve tvore na isti način kao i imena iz zadnja dva navedena pravila (Badurina-Marković-Mićanović, 2007, 214-215).

U Babić-Finka-Moguševu pravopisu mogu se pronaći sljedeća pravila. Vlastita imena koja završavaju na nenaglašeno *o* ili *a* mijenjaju se kao i hrvatska imena s tim završecima (npr. Tasso-Tassov). Za posvojne pridjeve imena koja završavaju na naglašeno *o* vrijedi, kao i za deklinaciju takvih stranih imena,

pravilo zadržavanja samoglasnika *-o* prije tvorbenog nastavka (npr. Rousseauov). U tvorbi pridjeva kod imena koja završavaju na tiho *-e*, kao i u deklinaciji, zadržava se *-e* unutar osnove (npr. Shakespeareov). U posvojni pridjev tvoren od imena koja završavaju na *-i*, *-y* ili *-ee*, kao i u deklinaciji, umeće se *-j* između osnove i nastavka (npr. Atleejev). Ako *y* služi samo kao pravopisni znak ili ako se *i*, *y* čitaju kao *j* ne umeće se novo *j* u tvorbi posvojnoga pridjeva (npr. Holleiev) (Babić-Finka-Moguš, 2004, 59-64).

Strana imena koja izgovorno *i* u pisanom obliku završavaju s *-i* pri tvorbi posvojnih pridjeva u Institutovu i Babić-Moguševu pravopisu dobivaju intervokalno *-j*. Anić-Silićev pravopis posvojni pridjev tvori bez umetanja intervokalnoga *-j*.

Zadnje razilaženje među pravopisima, vezano za strana imena, tiče se pridjeva izvedenih od toponima i antroponima. U nastavku izlažem pravila Babić-Finka-Moguševa pravopisa.

Imena država pišu se prema izgovoru: *Alžir, Ekvador, Katar* itd. Pridjevi izvedeni prema njima također: *alžirski, ekvadorski*... Dijelovi država i imena mjesta pišu se u izvornom obliku: *Stockholm, Leipzig, New York*. Do razlike dolazi kod imena koja su zbog višestoljetnih povijesnih veza pohrvaćena (npr. *Beč, Budimpešta, Napulj*). Odnosni pridjevi od dijelova država i mjesta u osnovi zadržavaju izvorni oblik, a u nastavcima se poštuju hrvatske glasovne promjene (npr. *stockholmski, leipziški, newyorški*). Pridjevi od stranih osobnih i drugih imena kojima se izriču svojstva i osobine kakve imaju nosioci tih imena ili kakav drugi opći odnos prema nosiocima imena pišu se prema izgovornom obliku: *bodlerovski, šekspirovski, volterovski*. Prema izgovoru pišu se i tako nastale opće imenice kojima se izriče svojstvo, osobina ili kakav drugi odnos povezan s nosiocem osobnoga imena: *šekspirolog, darvinist, makijavelist* (Babić-Finka-Moguš, 2004, 63-64).

Matičin pravopis propisuje izvođenje odnosnih pridjeva i imenica iz stranih vlastitih imena u izgovornom obliku. Zadržavanje originalnog oblika u pridjevu dopušta se ako pisanje izgovornog oblika dovodi do neprepoznatljivosti imenice iz koje je izveden. To posebno vrijedi ako novotvoreni pridjev nije potpuno usvojen (Badurina-Marković-Mićanović, 2007, 215-216).

Anić-Silićev pravopis odnosne pridjeve za strana imena ljudi tvori prema izgovoru. Izvorno pisanje dopušta se u slučajevima u kojima se gubi prepoznatljivost polaznog oblika prema uobičajenoj transkripciji (npr. *sisleyevski* umjesto *sizlejevski*). Pridjevi naseljenih mjesta pišu se transkribirano (Anić-Silić, 2001, 210-214).

Babić-Mogušev pravopis slaže se s Babić-Finka-Moguševim pravopisom u navedenim rješenjima. U Institutovu pravopisu nisam našao pravilo za pridjeve i imenice izvedene iz stranih imena.

B. Analiza

Pozabavimo se imenima koja završavaju samoglasnikom *-i* u pismu ili izgovoru. Babić-Finka-Mogušev pravopis stapa samoglasnik *-i* s nastavkom tako što između njih umeće intervokalno *-j*. Za primjer se mogu uzeti prezimena *Vivaldi* i *Hardy* koja u genitivu poprimaju oblike *Vivaldija* i *Hardyja*. U primjerima gdje u pisanom obliku ime završava na *-i* intervokalno *-j* nalaže se kao logičan izbor. Ipak, iz navedenih primjera može se primijetiti umetanje intervokalnog *-j* čak i kad se ne nalazi između dva vokala. Budući da se *-y* nekad nalazi u ulozi vokala, poslužiti ćemo se nekim drugim primjerom. Deklinacija imena *Camus* po Babić-Finka-Moguševu pravopisu pokazat će zorno problematiku umetanja suglasnika *-j*. *Camus* je francusko ime koje se izgovara [kami]. Zbog toga pravopis propisuje umetanje intervokalnog *-j* pa će se transformacijom iz nominativa u ostale padeže dobiti [kamija, kamiju, kamijem]. Međutim u pisanom obliku rezultat je: *Camusja*, *Camusju* i *Camusjem*. Umetanje intervokalnoga *-j* između konsonanta i vokala proširenje je normativnoga mehanizma i odmak od jezične tradicije. Isti problem nastaje u tvorbi posvojnih pridjeva od stranih imena (npr. *Camusjev*). U jezičnoj praksi može doći do otežanog određivanja nominativa iz izvedenih oblika. Ako se izvorni govornici ili stranci povedu za uobičajenom alternacijom *nulti morfem/a*, *om/em* i *ov/ev*, moglo bi doći do zabune. Za primjer ćemo uzeti hrvatsko ime *Ivan*. U deklinaciji dobiva oblike *Ivana*, *Ivanu* i *Ivanom*, a kao posvojni pridjev ostvaruje se u obliku *Ivanov*. Čitatelj teksta koji nije upoznat sa stranim imenom na koje je naišao u izvedenom obliku, možda će, povlačeći analogiju s hrvatskim imenima, pretpostaviti pogrešan nominativni oblik. Primjerice za tvorbu nominativa iz instrumentala imena *Ivan*, odstranit će nastavak *-om*. Logično bi bilo maknuti nastavak *-em* kako bi od instrumentala imena *Camus* dobio nominativ. Međutim taj postupak neće ga dovesti do točnog rezultata, dobit će

Camusj. Iskoristi li istu analogiju za prijelaz iz posvojnog pridjeva u nominativ imenice opet će dobiti pogrešan rezultat. Ako makne nastavak *-ov* iz imena *Ivan*, vrlo će vjerojatno maknuti *-ev* iz imena *Camus* i opet dobiti *Camusj*. Poznavanje stranih imena spriječit će navedene pogreške, no jezik svojim mehanizmima mora osigurati točnost. Ne smije od općeg znanja i upućenosti očekivati lijek za vlastite anomalije. Babić-Finka-Mogušev pravopis ne navodi hrvatsko ime za čijom bismo se deklinacijom trebali povesti pri sklanjanju stranih imena koja završavaju na *-i*, *-y* ili *-ee*, ali pretpostavka je da se uzima oblik hrvatskoga imena *Toni*. Ako je pretpostavka točna, deklinacija imena koja završavaju na *-i*, *-y* ili *-ee* provodi se dosljedno. Međutim, kao što je već navedeno, nailazi na probleme kad strana imena izgovorno završavaju na *-i*, a u pismu završavaju na suglasnik. Anić-Silićev i Matičin pravopis lijepe tvorbeni nastavak na ime bez umetanja intervokalnoga *-j*. Vratimo li se na primjere *Vivaldi* i *Hardy*, genitiv i akuzativ ostvaruju se kao *Vivaldia* i *Hardya*. *Camus* će u sklonidbenim oblicima biti transformiran u *Camusa*, *Camusu* i *Camusom*. Posvojni pridjevi navedenih imena glasit će: *Vivaldiev*, *Hardyev* i *Camusov*. Konstrukcije nanizanih vokala bez intervokalnoga *-j* ne čine problem u izgovoru. Uzme li se engleski kao primjer, vokalni skup *-ee* izgovara se kao *-i*, a *-oo* kao *-u*. Često se nizovi od tri vokala u pisanom obliku ostvaruju kao niz od dvaju vokala u govoru. Zbog toga problem u stranim imenima, ako se ne umeće intervokalno *-j*, nastaje samo u pisanom obliku. Govornici će umetati intervokalno *-j* u govoru ako za to imaju potrebu. Za taj čin im ne treba intervokalno *-j* u pisanom obliku. Neki nezgrapni oblici stranih imena zapravo se ne mogu ukloniti iz deklinacije, bar se to ne može dogoditi sa sitnim intervencijama na već postojećim modelima. Rješenja iskorištena za jedan nezgrapnan oblik stranoga imena povukao bi neko drugo ime ili neki drugi padež unutar istoga imena u novu nezgrapnost. Zato bismo strana imena možda mogli dovesti do zadovoljavajuće razine unutar deklinacije, bez narušavanja deklinacije hrvatskih imena, samo ako počnemo producirati pregršt posebnih pravila i mehanizama za njihovu izvedbu. Druga je opcija pisanje

imena prema izgovoru. Prva opcija dovela bi do prevelikog broja pravila čime se snižava pedagoški aspekt (broj pravila obrnuto je proporcionalan s učenikovom motivacijom za njihovo učenje) i gubi se jasnoća, koja ima veliku vrijednost u jeziku. Druga opcija predstavlja problem na komunikacijskoj razini jer bi pisanjem imena prema izgovoru čovjek mogao računati na pravilnu recepciju unutar vlastitoga jezika, ali bi trebao pohrvaćena imena dekodirati u izvorni oblik ako želi uspješno prenijeti pojedino strano ime strancima. Nadalje pisanje imena prema izgovoru stavlja pred čovjeka zahtjev poznavanja izgovora na svakome pojedinom jeziku te njihovu transkripciju u hrvatskome jeziku. Zbog toga bi dolazilo do mnogo poteškoća i pogrešaka u pisanju stranih imena.

U većini muških stranih imena Matičin pravopis propisuje deklinaciju po uzoru na hrvatsko ime *Ivan*. Uzevši to u obzir, postavlja se pitanje zašto imena *Tennessee* i *Milwaukee* u instrumentalu postaju *Tennesseeem* i *Malwaukeem* kad se *Ivanu* u instrumentalu dodaje nastavak *-om*, a ne nastavak *-em*. Pravopis bi, po mom mišljenju, trebao biti jasno i jednostavno napisan, pristupačan kako stručnjacima tako i laicima. Ne smije se očekivati od recipijenta poznavanje pravila o dodavanju nastavka *-em* na osnovu koja izgovorno završava na *-i*. Ako se očekuje nastavak *-em*, uputno je laiku svratiti pozornost na deklinaciju po hrvatskom imenu *Toni*, s tom razlikom da se intervokalno *-j* ne umeće pri deklinaciji stranih imena. Takvo pravilo jasno objašnjava koje nastavke treba koristiti pri deklinaciji.

Strana imena koja u pismu završavaju na *-ee*, a izgovorno završavaju na *-i* stvaraju problem u instrumentalu (npr. *Tennessee – Tennesseeem*, *Milwaukee – Milwaukeem*). Tročlani niz istovjetnih vokala ne priliči hrvatskom jeziku i čini se kao nerješiv problem ako se nastavak naljepljuje na osnovu, bez umetanja intervokalnoga *-j*, u svim slučajevima. Postoje, isto tako, primjeri u kojima nastavak *-om* dovodi do tročlanog niza istovjetnih vokala. Za primjer možemo uzeti ime *Waterloo*. Ako ga po *Ivanovoj* deklinaciji transformiramo u

instrumental, dobit ćemo *Waterloom*. Tročlani niz samoglasnika *-o* nije rješiv ni u drugoj pravopisnoj putanji jer mu se ne može doskočiti umetanjem intervokalnoga *-j*. Zbog toga ostaje neriješen problem u objema pravopisnim putanjama vezanima za deklinaciju stranih imena.

Pravilo popravljjanja ortografske slike pri umetanju intervokalnoga *-j* u stranim imenima ponuđen je u Matešić (2011). Ondje se predlaže „da se tradicijsko pisanje *j* pravilom suzi na pisanje samo iza završnoga grafema *-i*, a da se u svim ostalim slučajevima propiše aglutinacija“ (Matešić, 2011, 117). Pravilo dopušta potpuni fokus na ortografiju bez potrebe za definiranjem izgovora riječi. Autorica navodi sljedeće primjere za provedbu postavljenog pravila:

- N *Kennedy* – G *Kenedya*, N *Charlie* – G *Charliea*, N *Camus* – G *Camusa*, N *Ubu* – G *Ubuja*
- N *Verdi* – G *Verdija*, N *Galvani* – *Galvanija*, N *Toni* – G *Tonija*, N *Jiri* – G *Jirija* (Matešić, 2011, str. 118).

Pravilo primjenjuje stapanje osnove i nastavka s umetanjem intervokalnoga *-j* u kosim padežima za strana imena kojima osnova grafijski završava na *-i*. U svim ostalim slučajevima, kad imena izgovorno završavaju na *-i*, ali im u pismu dočetak osnove poprima drugačiji oblik, propisuje naljepljivanje nastavka na osnovu bez umetanja intervokalnoga *-j*. Na taj način prati tradiciju umetanja intervokalnoga *-j* preuzetog iz hrvatske jezične prakse, ali ga ograničava na ostvaraj grafijskoga *-i* radi izbjegavanja anomalija izazvanih neslaganjima između ortografske i ortoepske slike stranih imena.

Imam potrebu samo nadodati kako bi, po mom mišljenju, to pravilo trebalo primjenjivati imajući na umu modificiranu deklinaciju hrvatskoga imena *Toni*. Ona se od obične deklinacije imena *Toni* razlikuje po tome što se u kosim padežima ne umeće intervokalno *-j*. Ta procedura zadržala bi ortografsku sliku blizu izgovornog ostvaraja stranih imena. Govornici hrvatskoga jezika

vjerojatno bi strana imena u kojima se nije umetnulo intervokalno *-j* i dalje izgovarali s tim dodatkom (npr. *Kenedya* [kenedija], *Camusa* [kamija]). Sagledajmo deklinaciju imena *Ivan*, običnu deklinaciju imena *Toni* i modificiranu deklinaciju imena *Toni*.

N *Ivan*, G *Ivana*, D *Ivanu*, A *Ivana*, V *Ivane*, L *Ivanu*, I *Ivanom* (deklinacija po imenu *Ivan*)

N*Toni* G *Tonija* D *Toniju* A *Tonija* V *Toni* L *Toniju* I *Tonijem* (deklinacija po imenu *Toni*)

N*Toni* G *Tonia* D *Toniu* A *Tonia* V *Toni* L *Toniu* I *Toniem* (modificirana deklinacija po imenu *Toni*).

Iako deklinacija po imenu *Ivan* u većinskom dijelu sadržava traženi oblik, zakazuje u instrumentalu. Ako se za strana imena koja izgovorno završavaju na *-i* koristi deklinacija po hrvatskom imenu *Ivan*, stvara se prevelik odmak između govornoga i pisanoga oblika u instrumentalu. Zbog toga se *Camus* u instrumentalu ne bi trebao transformirati u *Camusom*, nego u *Camusem*. Po toj proceduri sva strana imena koja izgovorno završavaju na *-i*, a u pisanom obliku završavaju na neki drugi znak, dobivaju nastavak *-em* u instrumentalu. Zbog tog pravila ne možemo sav fokus stavljati na ortografsku sliku, ali se zadržavamo bliže izgovoru.

Razlika u rješenjima među pravopisima evidentna je i na području odnosnih pridjeva izvedenih iz stranih zemljopisnih imena. Babić-Finka-Mogušev pravopis propisuje zadržavanje izvorne osnove zemljopisnoga imena, a Matičin i Anić-Silićev pravopis zalažu se za pisanje po izgovornom obliku. Potonji pravopisi dopuštaju zadržavanje izvornoga oblika ako transkribirani oblik otežava razumijevanje ili dovodi riječ do neprepoznatljivosti. Time je pisanje odnosnih pridjeva prilično fleksibilno definirano. Uzevši u obzir dvije navedene struje mogu se izabrati dva smjera. Maksimalno propisivati imena u

izgovornom obliku dok se ne ustale oni primjeri koji još nisu jezičnoj zajednici poznati ili zadržati izvornu osnovu i mijenjati pravilo jedino ako korisnici hrvatskoga jezika počnu gravitirati prema transkribiranom rješenju.

V. Zaključak

U standardnome jeziku poželjno je minimalno varirati formu, a maksimalno proširivati njegove funkcije. Jezik postaje standard kad ga se odabere kao najpogodniji idiom za nadregionalnu komunikaciju te ga jezična zajednica prihvati kao vlastiti sveopći jezik. Budući da je standardni jezik umjetna tvorevina, pripadnici svih dijalekata moraju ga učiti, nitko nije njegov izvorni govornik. Nadalje standardni jezik koristi se za više kulturne i civilizacijske potrebe od ostalih idioma. Njegova funkcija je ujedinavanje jezične zajednice pomoću nadregionalnoga sredstva sporazumijevanja, ali služi i kao jezik kojim narod prezentira svoju posebnost uključivanjem u tekovine civilizacije. Iako je hrvatski standardni jezik uspostavljen na novoštokavštini, njegova primjena ni na koji način ne degradira čakavsko i kajkavsko narječje, iz kojih se, također, po potrebi, gradi leksičko bogatstvo. Dokaz opstojnosti i standardnosti hrvatskoga jezika evidentan je u odolijevanju višestoljetnim napadima i ugnjetavanjima prouzročenim izvanjezičnim čimbenicima. Standardni jezik bazira se na istraživanjima i teorijskim promišljanima jezikoslovaca, no mijenja svoj sastav tek kad mijene prihvati njegova jezična zajednica. Zbog toga se nekad i najznanstvenije teorije neće primijeniti jer ih jezična zajednica nije prihvatila, a manjkava će se usmjerenja proširiti zbog svakojakih izvanjezičnih utjecaja. Kompleksnost filološke struke nalazi se u međudnosu jezikoslovaca i jezične zajednice. U njoj se često mora promišljati daleko izvan granica jezika kako bi se dokučilo najracionalniju odluku za razvoj pojedinoga jezika u danom trenutku.

Svaka generacija ima odgovornost njegovanja vlastitoga jezika imajući na umu njegovu kompleksnost. Jezik nije samo sredstvo sporazumijevanja, već posjeduje umjetničku razinu te je povezan s procesom razmišljanja i razvijanjem kulture pojedinoga naroda. Promatrajući razvijanja ideologije političke

korektnosti umije se shvatiti zašto se sve manje promjena u jeziku klasificiraju kao pogreške, a sve više njih se eufemizmima pokušava osvijetliti na drugačiji način, čak, u nekim slučajevima, postaviti kao inovacije u jeziku. Pri unapređivanju standardnoga jezika potrebno je uzimati u obzir značajke jezika, ali i njegov društveni aspekt. Trezvenim promišljanjem jezična načela treba koristiti s razumijevanjem njihovih ograničenja. Gorljiva obrana stavova najčešće ukazuje na suviše emocionalnoga naboja među sudionicima rasprave, a premalo relevantnih argumenata.

Sa svim stečenim znanjima, u ovome diplomskom radu, pokušao sam osvijetliti polemiku između pisanja broja *šest stotina* inačicom *šesto* ili *šeststo*. Najprije sam izložio promišljanja etabliranih autora pa priložio vlastite zaključke. Pretpostavka je da se obje inačice izgovaraju na jednak način pa razlikovnost postoji samo u ortografskoj slici. Inačica *šeststo* superiorna je na obavijesnoj razini jer postiže jednoznačnost, odnosno nikad ne može biti zamijenjena s brojem *šest*. Inačica *šesto* proširenija je u jezičnoj zajednici, a njezinu dvoznačnost najčešće se uspijeva odstraniti sagledavanjem konteksta. U složenicama nije uvijek po kontekstu jasno govori li se o broju *šest stotina* ili pak broju *šest*. Zato se u stvaranju složenica povodim za pravilom Maje Matković koja predlaže da se u konstruiranju složenica izostavi samoglasnik *-o* kada se misli na entitet vezan za broj *šest* (npr. *šestgodišnje dijete* umjesto *šestogodišnje dijete*). Nakon problematiziranja zapisivanja broja *šest stotina*, fokus se postavlja na deklinaciju stranih imena i tvorbu njihovih pridjeva. Problem nastaje jer se pri pisanju stranih imena umeće intervokalno *-j* kad završavaju na *-i* u pisanom obliku, ali i izgovorno. Zbog tog pravila intervokalno *-j* umetat će se i nakon znaka *y* i ostalih suglasnika ako se izgovaraju samoglasnikom *-i* te nakon dvoslova *-ee*. To se doima nepravilno pa neki pravopisci predlažu naljepljivanje padežnih nastavaka bez umetanja intervokalnoga *-j*. U svom razmatranju zalažem se za pravilo po kojemu

intervokalno *-j* treba umetati samo ako osnova završava na *-i* u pisanom obliku. U ostalim slučajevima padežni nastavci naljepljuju se na osnovu bez umetanja intervokalnoga *-j*. Tome pridodajem prijedlog da se strana imena dekliniraju prema modificiranoj deklinaciji imena *Toni* u kojoj se ne umeće intervokalno *-j*. Time se ortoepska slika približava pisanom obliku jer se u instrumentalu ne koristi nastavak *-om* pri dekliniranju stranih imena koja izgovorno završavaju na *-i*, već se umeće nastavak *-em*.

U tvorbi odnosnih pridjeva polemika nastaje u bilježenju stranih zemljopisnih imena. Jedna pravopisna putanja zalaže se za pisanje zemljopisnih imena u izvornom obliku, dok druga propisuje pisanje prema izgovoru riječi. Međutim potonja pravopisna putanja dopušta pisanje stranih zemljopisnih imena u izvornom obliku kad pisanje prema izgovoru dovodi riječ do nerazumljivosti. Uzevši u obzir dvije navedene struje mogu se izabrati dva smjera. Maksimalno propisivati imena u izgovornom obliku dok se ne ustale oni primjeri koji još nisu jezičnoj zajednici poznati ili zadržati izvornu osnovu i mijenjati pravilo ako korisnici hrvatskoga jezika počnu gravitirati prema transkribiranom rješenju.

VI. Sažetak

The linguistic regularity criteria in normative manuals of the contemporary standard Croatian language

U diplomskom su radu opisane osnovne značajke jezične standardizacije i standardnosti. U okviru standardizacije raspravljen je odabir vrste pravopisa hrvatskoga jezika. Nakon izlaganja osnovnih značajki standardnoga jezika izložen je dinamičan odnos između jezika i društva, a posebnu pozornost postavlja se na liberalizaciji norme i utjecaju medija na jezik. Nakon uspostavljanja teorijskih određenja, analizirana su dva konkretna jezična problema: zapisivanje broja *šest stotina* i deklinacija stranih imena i tvorba njihovih pridjeva.

VII. Ključne riječi

Norma, standard, uzus, jezična zajednica, kodifikacija.

VIII. Popis literature

Literatura

1. Anić, V. (2009) *Naličje kalupa, Sabrani spisi*, Zagreb: Disput.
2. Anić, V. & Silić, J., (2001), *Pravopis hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
3. Babić, S. et al., (2004), *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga.
4. Babić, S. & Moguš, M., (2010), *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga.
5. Badurina, L. et al., (2007), *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Matica hrvatska.
6. Barić, E. et al., (1999), *Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
7. Barić, E. et al., (1995), *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
8. Broz, I. (2014) *Hrvatski pravopis: po određenju kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
9. Brozović, D., (2002), O pravopisima općenito, a o hrvatskima posebno, Darko Deković, *Hrvatski pravopis 1892.-2002.*, Zagreb: Matica hrvatska, 13-22.
10. Brozović, D. (1970) *Standardni jezik : teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*, Zagreb: Matica hrvatska.
11. Dulčić, M. (1997) *Govorimo hrvatski*, Zagreb: Naprijed.

12. Esih, I., (1999), *Kultura književnog jezika (Deset jezičnih zapovijedi)*, Marko Samardžija, *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*, Zagreb: Matica hrvatska, 42-48.
13. Frančić, A. et al., (2006), *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Zagreb: Školska Hrvatska sveučilišna naklada.
14. Hekman, J. (1999) *Jezik na križu Križ na jeziku: Rasprava o pravopisnim pravilima*, Zagreb: Matica hrvatska.
15. Horst, J. (2016) *Propast standardnoga jezika : mijena u jezičnoj kulturi Zapadne Europe*, Zagreb: Srednja Europa
16. Jonke, Lj. (1964) *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb: Nakladni zavod Znanje.
17. Jonke, Lj. (1971) *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Zagreb: Matica hrvatska.
18. Jozić, Ž. et al., (2013), *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
19. Katičić, R., (1999), *Načela standardnosti hrvatskoga jezika*, Marko Samardžija, *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*, Zagreb: Matica hrvatska, str. 295-307.
20. Katičić, R. (2013) *Hrvatski jezik*, Zagreb: Školska knjiga.
21. Kryzan-Stanojević, B., (2011), *Jezična pogreška, jezična inovacija i kultura jezika*, Barbara Kryzan-Stanojević, *Inovacije u slavenskim jezicima*, Zagreb: Srednja Europa, 9-17.

22. Kryzan-Stanojević, B., (2013), *Od forme do norme*, Barbara Kryzan-Stanojević, *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata*, Zagreb: Srednja europa, 193-204.
23. Matešić, M., (2011), *Strana vlastita imena u suvremenome hrvatskom jeziku i pravopisu u uvjetima globalizacijskih promjena*, Barbara Kryzan-Stanojević, *Inovacije u slavenskim jezicima*, Zagreb: Srednja Europa, 9-17.
24. Matković, M. (2005) *Ah, taj hrvatski!*, Zagreb: Večernji list.
25. Mićanović, K. (2006), *Hrvatski s naglaskom : standard i jezični varijeteti*, Zagreb: Disput.
26. Pranjković, I. (2010) *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*, Zagreb: Disput.
27. Vujić, J. (2007), *Intelektualni terorizam*, Zagreb: Zlatko Hasanbegović.

Mrežni izvori

1. hrWaC – Croatian web corpus (17. rujna 2017.).
Dostupno na: <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>
2. Škarić, I., (2001), *Kakav pravopis (između fonologije i fonetike)*, *Govor*, VIII, str.1-32, dostupno na:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=257030, [p
ristupljeno 10. rujna 2017.].